

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра журналістики

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Васильченко В'ячеслав Миколайович

«__» _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ОСОБЛИВОСТІ ФЕЙКОВИХ НОВИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ
НА ПРИКЛАДІ АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Виконавець: Вілях Світлана Анатоліївна _____

Керівник: канд. наук із соц. комунікацій, доц.

Мельникова-Курганова Олена Сергіївна _____

Нормоконтролер: канд. пед. наук.

Остапчук Світлана Сергіївна _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	10
1.1. Особливості визначень фейкових новин в галузі соціальних комунікацій.....	10
1.2. Фейкові новини в інформаційному просторі: специфіка, канали розповсюдження, формат і контент.....	22
1.3. Маркери виявлення фейкових новин під час інформаційної війни.....	29
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ НА ПРИКЛАДІ АВІАЦІЙНОЇ ТЕМАТИКИ.....	36
2.1. Специфіка фейкових новин про авіацію під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну: тематика, канали поширення, формат матеріалів.....	36
2.2. Основні наративи фейкових новин про українську авіацію.....	42
2.3. Способи виявлення фейкових новин про українську авіацію.....	46
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. ПРОТИДІЯ ВИКОРИСТАННЮ ФЕЙКОВИХ НОВИН В АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ.....	51
3.1. Провідні онлайн медіа України виявлення та протидії фейковим новинам.....	51
3.2. Особливості поширення правдивих матеріалів з авіаційної тематики як протидія фейковим новинам.....	57

3.3. Документалістика про авіаційно-космічну галузь як протидія фейковим новинам.....	64
3.4. Рекомендації для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі.....	71
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВОКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена постійним зростанням використанням фейкових новин в інформаційних війнах, що стає все більш небезпечним явищем в сучасному світі.

Інформаційні війни та поширення фейкових новин мають потенційно серйозні наслідки для суспільства, політики, та глобальних відносин. Оскільки Україна продовжує боротися з інформаційною війною та фейковими новинами з боку російських джерел. Російські засоби пропаганди дуже активно використовують фейки як знаряддя в цьому конфлікті для впливу на громадську думку.

Фейкові новини поширюють на різні теми, але здебільшого вони стосуються української авіації. Авіація відіграє важливу роль в війні проти Російської Федерації, надаючи стратегічну перевагу та здатність до оперативного реагування на загрози. Вона забезпечує можливість швидкого переміщення військ та матеріальних ресурсів, а також проведення розвідувальних місій і атак на ключові об'єкти в глибині території. Авіація також відіграє важливу роль у забезпеченні контролю над повітряним простором, що є ключовим чинником в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Фейки можуть бути поширені через різні медіа та онлайн джерела, включаючи новини, соціальні медіа, веб-сайти, електронну пошту та інше. Особливу роль відіграють мультимедійні підробки: фотографії та відео. Розуміння цих явищ допоможе ефективніше протистояти маніпуляціям та зміцнювати інформаційну грамотність громадян.

Також варто зазначити, що зростання використання фейкових новин в інформаційних війнах стає проблемою не тільки для військових структур, а й для громадськості. Тому вивчення особливостей використання фейкових

новин в авіаційно – космічній галузі є важливим завданням для підвищення рівня інформаційної безпеки та ефективності боротьби з цим явищем.

Особливості фейкових новин в інформаційній війні розглядають вчені з усього світу: І. Габер [93], М. Лібікі [66], М. Міллер [49], П. Ньюман [96], Р. Дж. Річлак [52], зокрема й українці: Т. Бевз [1], Н. Войтович [5], В. Грисюк[9], Л. Доскіч [13], М. Кіца [16], О. Курбан [65], І. Мудра [28], Г. Почепцов [29; 30], О. Саприкін [33; 34], М. Сенченко [35], Р. Черниш [41].

Авіаційну тему в контексті російсько-української війни розглядали О. Мельникова-Курганова, В. Васильченко, М. Лашкіна [18], [17].

Метою дослідження є виявити особливості фейкових новин в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі України.

Для реалізації мети необхідно вирішити **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати наукові праці закордонних та вітчизняних вчених за темою дослідження.
2. Систематизувати інформацію про фейкові новини особливості їх поширення, вплив на аудиторію та можливі наслідки.
3. Проаналізувати використання фейкових новин в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі.
4. Виявити особливості фейкових новин в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі.
5. Сформулювати рекомендації для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі.

Об'єктом дослідження є фейкові новини на авіаційну тему в онлайн медіа «Риа Новости», «Lenta.ru», «Известия.iz», «Звезда», «ТАСС», «Интерфакс», «Украина.ру» зокрема на платформах соціальних медіа «МИГ России», «Труха Україна», «Fighterbomber» за лютий 2022 – листопад 2023 рр.

Предметом дослідження є фейкові новини в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі України.

Методи дослідження. У дослідженні можуть бути використані різноманітні методи збору та аналізу даних. Основні методи дослідження, які можуть бути застосовані у цьому випадку, включають:

1. Аналіз літературних джерел (цей метод передбачає вивчення наукових джерел, статей, книг та інших документів, що стосуються теми дослідження).

2. Теоретичний аналіз (цей метод полягає в дослідженні теоретичних концепцій та підходів до інформаційної війни та фейкових новин. Теоретичний аналіз дозволяє розглянути проблему фейкових новин в авіаційно-космічній галузі з більш широкої перспективи та зрозуміти глибинні причини, які призводять до появи фейків).

3. Описовий аналіз (цей метод передбачає дослідження конкретних випадків фейкових новин в авіаційно-космічній галузі. Описовий аналіз дозволяє відстежувати поширення фейкових новин, вивчати їх вплив на суспільство та окремі групи людей. Наприклад, можна дослідити випадки фейкових новин про падіння літаків або катастроф космічних кораблів та проаналізувати їх вплив на суспільну думку та дії людей).

4. Кейс-стаді (цей метод полягає у вивченні конкретних випадків використання фейкових новин в авіаційно-космічній галузі, щоб зрозуміти, як ці ситуації виникають, як їх можна уникнути та які можуть бути наслідки їх використання).

5. Контент-аналіз (цей метод передбачає систематичне вивчення текстового, відео або аудіовмісту з метою зрозуміти його характеристики, тематику, контекст, смисли. В результаті контент аналізу було розглянуто 215 матеріалів сайтів, матеріалів у соціальних мережах і месенджерах 260).

6. Метод моніторингу (цей метод заснований на постійному спостереженні за змінами в інформаційному просторі. Нами було проведено моніторинг онлайн медіа, пабліки соціальних мереж та переглянуто документальні стрічки на тему дослідження). Для аналізу фейкових новин в авіаційно-космічній галузі цей метод дозволяє відстежувати поширення неправдивої інформації про факти і події, що сталися, або можуть статися в

цій галузі. Наприклад, через моніторинг можна виявити фейкові новини про авіакатастрофи або винахідливі спекуляції щодо космічних програм).

7. Порівняльний аналіз (цей метод дозволяє порівнювати різні джерела інформації, щоб виявити розбіжності та суперечності. Для проведення порівняльного аналізу можна використовувати різні критерії, наприклад, авторитетність джерела, об'єктивність інформації, деталізованість. Цей метод може допомогти виявити фейкові новини, які з'являються на декількох різних джерелах, а також виявити розбіжності між правдивою інформацією та фейком. Наприклад, порівняльний аналіз дозволяє виявляти розбіжності між офіційними заявами від імітаційними новинами з авіаційної тематики, що можуть з'являтися на соціальних мережах).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній роботі вперше досліджується використання фейкових новин в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі в контексті повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Крім того, розглядаються теоретичні засади використання спеціальних заходів як інструменту боротьби з фейковими новинами, визначається специфіка спеціальних заходів у сфері освіти, обґрунтовується необхідність застосування комплексного підходу до боротьби з фейковими новинами в авіаційно-космічній галузі. Досліджено також основні методи боротьби з фейковими новинами та розроблено план проведення спеціальних заходів у сфері освіти для запобігання використанню фейкових новин в авіаційно-космічній галузі.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть допомогти виявити та запобігти поширенню фейкових новин в авіаційно-космічній галузі. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій боротьби з фальшивими новинами в авіаційно-космічній галузі, а також для підвищення рівня інформаційної безпеки в цій сфері. Крім того, можуть бути використані під час практичних занять вибіркової дисципліни «Авіаційна журналістика», основних

компонентів ОПП «Журналістика» як «Публіцистика і галузева документалістика», «Інформаційні війни».

Апробація результатів дослідження. Зміст і результати дослідження висвітлювалися у виступах на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (вересень 2023 року, Національний університет «Одеська Політехніка», м. Одеса) та IX всеукраїнській студентській науковій конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» (травень 2023 року, Національний авіаційний університет, м. Київ).

Публікації. Основні положення дипломної роботи було викладено в публікаціях:

1. Вілях С.А. Особливості використання дезінформації в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі // Актуальні проблеми соціальних комунікацій: Матеріали IX всеукраїнської студентської наукової конференції. Київ: НАУ, Факультет міжнародних відносин, кафедра журналістики, 2023. С.204–206.

2. Вілях С.А. Фейкові новини в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі України // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023. С.241–246.

3. Вілях С.А. Фейкові новин в російсько-українській війні на прикладі авіаційної галузі // Актуальні питання медіадосліджень: Збірка наукових студентських робіт. Київ: НАУ, Факультет міжнародних відносин, кафедра журналістики, 2023. Подано до друку.

4. Вілях С.А. Роль фейкових новин в інформаційній війні (на прикладі російсько-української війни) // Українська журналістика у світовому інформаційно-комунікаційному контексті: здобутки і перспективи. Всеукраїнська науково-практична конференція. Київ: Київський національний

університет ім. Т.Шевченка, навчально-науковий інститут журналістики, 2023.

Подано до друку.

Структура й обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів (9 підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (100 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, основний текст викладено на 75 сторінках.

Розділ 1

ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Особливості визначень фейкових новин в галузі соціальних комунікацій

Теоретико-методологічний аспект дослідження фейкових новин в авіаційно-космічній галузі передбачає аналіз основних джерел та каналів розповсюдження фейкових новин, її мети та наслідки. Так, на сьогоднішній день українські ЗМІ та соціальні мережі стали майданчиком для розповсюдження непідтверджених, сумнівних чи навіть фальшивих новин з авіаційної та космічної сфери, що може викликати паніку серед громадськості та негативно позначитися на іміджі країни.

Засоби масової інформації визначають громадську думку пересічного громадянина та часто виступають в ролі третьої сторони в конфліктах. Результати конфлікту значною мірою залежать від того, яку позицію займають ЗМІ і яку сторону вони підтримують [93, с. 74].

Останнім часом соціальні мережі та месенджери стали альтернативним джерелом інформації для користувачів мережі, що заслуговує на довіру завдяки своїй більшій незалежності та об'єктивності порівняно з традиційними ЗМІ. Це дозволяє багатьом аматорам звертатися до широкої аудиторії та впливати на громадську думку. Важливо відзначити, що ці можливості використовуються різними авторами з різними метами: деякі дійсно ставлять за мету поширення суспільно важливих новин, тоді як інші використовують публічні канали для маніпуляцій, пропаганди, реклами чи навіть ведення інформаційної війни [11, с. 26].

У ході російсько-української війни, включаючи інформаційний аспект, фейкові новини визначалися як ефективний інструмент пропаганди. Неповну,

спотворену або невірну інформації активно поширювали та продовжують поширювати не лише центральні медіа Росії, а й спеціально створені російськими спецслужбами та хакерами мережі Viber-чатів, Telegram та YouTube каналів, а також у групах соціальних мереж, таких як Facebook [9, с. 30].

В Україні спостерігається зростаюча тенденція до використання анонімних Telegram-каналів, де публікують напівправдиві або фейкові інсайти з політичного життя, де представляють інтереси різних впливових груп в Україні [7, с. 43].

З початку повномасштабного вторгнення кількість анонімних Telegram-каналів різко зросла. Ці канали орієнтовані на українських читачів, займаючись прихованою російською пропагандою, поширюючи фейкові новини та маніпуляції.

Сучасні інформаційні технології, швидкий розвиток електронних медіа та використання інформаційного простору як складової інформаційної війни призводить до стрімкого розповсюдження недостовірної, часто викривленої інформації, що вводить в оману громадськість, -фейків [38, с. 68].

Поширювати їх може практично кожний, що створює реальну небезпеку. Читаючи новини дійсно треба бути обережним [27, с. 49].

Фейкові новини як інструмент інформаційної війни є однією з найбільш ефективних стратегій впливу на громадську думку та настрої. Її основна мета – викликати хаос, недовіру, паніку, збити морально-психологічний стан опонентів та перекрутити дійсну ситуацію в підтримку своїх інтересів.

Один з конкретних прикладів фейкових новин в авіаційній галузі стався в 2022 році зі зламом в одній з українських авіакомпаній, SkyUp Airlines, коли було поширено негативні новини про авіарейси, які фактично не відбулися. Така фальшива новина може вплинути на ділових партнерів країни та спричинити втрату довіри до українських авіакомпаній та авіаційної галузі в цілому [3, с. 242].

Іншим прикладом фейкових новин є випадок з британською авіакомпанією, British Airways, яка намагалася захистити свої інтереси шляхом поширення неправдивої інформації про безпеку літаків в Україні. У березні 2022 року British Airways оголосила про те, що її літаки, які вилітають зі Львова, мають проблеми з безпекою. Проте, пізніше виявилось, що ця інформація не мала під собою жодних підстав. Цей інцидент може викликати недовіру до української авіаційної галузі, а також створити негативне враження про безпеку польотів в Україні серед іноземних туристів та пасажирів

Також, фейкові новини можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки країни. Наприклад, у 2022 році, російські ЗМІ поширили неправдиву інформацію про можливу аварію на одному з українських військових літаків, яка могла призвести до загибелі українських військовослужбовців. Це може бути частиною інформаційної війни, спрямованої на дестабілізацію політичної ситуації в Україні та підірвати її обороноздатність.

Колишній президент України Петро Порошенко під час «Українського сніданку» у рамках Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2018 р. наголосив, що фейкові новини – це частина гібридної війни Росії проти України. На основі матеріалів таких українських видань як «ЗІК», «Znaj.ua», «Вести Україна» і «Politeca» можна дійти висновків, що фейків є достатньо у українському інформаційному просторі. У якості прикладу зазначимо матеріал українського медіа ресурсу «Вести Україна» від 2 грудня 2021 р. «Страждають нирки та серце. 5 ситуацій, у яких не можна пити воду», у яких поради надає журналіст, та відсутні джерела дослідження. Зазвичай, подібні повідомлення підкріплюють офіційними науковими посиланнями [27, с. 50].

Фейкові новини є серйозною загрозою для авіаційної та космічної галузі України, а також для національної безпеки країни в цілому. Для боротьби з цією проблемою необхідно вдосконалювати систему контролю за поширенням неправдивої інформації в мас-медіа та соціальних мережах, підвищувати

кваліфікацію журналістів та інших працівників, що працюють з інформацією, та встановлювати жорсткіші санкції за поширення неправдивої інформації.

Соціальні медіа стають ареною для виникнення та обігу альтернативних новин, їх інтерпретацій, різних точок зору, поглядів, і вирішенні суспільних проблем, а також альтернативної культури взагалі. Різноманітні канали комунікації та широкий спектр контенту також стають ефективною платформою для поширення фейкових новин [24, с. 93].

Один з конкретних прикладів фейкових новин в космічній галузі стався в 2018 році, коли російські та деякі українські ЗМІ поширили інформацію про те, що у США начебто затримано керівників космічної галузі України. Даний фейк був спростований Державним космічним агентством України та прес-службою міністерства юстиції США [73].

Іншим прикладом фейкових новин в космічній галузі є повідомлення в 2018 році російських засобів масової інформації про те, що в Україні закрили факультет авіації та космосу в Національному технічному університеті «Київський політехнічний Інститут» (НТУ «КПІ»). Дана фейкова новина спростована прес-службою КПІ ім. Ігоря Сікорського, зазначивши, що факультет авіаційних і космічних систем не ліквідовано, а реорганізовано. Також не закрито жодної спеціальності авіаційного та ракетно-космічного профілю [75].

Фейкові новини, або фейк не є новим явищем. Але сьогодні, з розвитком цифрових медіа, він поширюється легко та швидко [1, с. 5]. Перша згадка про фейкові новини припадає на XVII ст. Газетна качка – термін, що вживається для опису неправдивої, сфальсифікованої та неперевіреної інформації, яка поширюється через ЗМІ. За однією з версій походження цього виразу пов'язують з анекдотом бельгійського журналіста Корнеліссена, який опублікував анекдот про ненажерливість качок як серйозне наукове повідомлення. В історії цієї курйозної події, де качку порубали на дрібні шматочки, а іншим качкам вони «подали на сніданок», газети взяли анекдот за правдивий науковий факт і опублікували його. Таким чином, термін «газетна

качка» став символом вигадок газетярів і неправдивої інформації. Ця історія підкреслює, що проблема поширення неправдивої інформації існує вже досить давно [59].

В період війни українці найбільше відстежують новин через соціальні мережі, оскільки це є найшвидший спосіб отримати інформацію про найсвіжіші події, бойові дії і переможні або поразкові вісті, які відбуваються на фронті та в різних регіонах України.

Наразі у 2023 році кількість фейкових новин лише збільшується. Основним середовищем поширення фейкових новин стали соціальні мережі facebook та instagram, а також месенджері telegram та viber. У перші місяці повномасштабного вторгнення телеграм-канали стали головним джерелом отримання новинного контенту різного типу.

Р. Черниш класифікує фейки за таким критеріями:

- за методом поширення: масово медійні (створюють для поширення в рейтингових ЗМІ) і локальні (поширюються під час розмов, у соціальних спільнотах, блогах тощо);
- за зовнішньою формою поширення: фотофейк, відеофейк, фейковий журналістський матеріал, фейковий допис, чутка;
- за територіальною спрямованістю: внутрішні (спрямовані на громадян конкретної території, держави) та зовнішні (спрямовані на представників міжнародної спільноти);
- за направленістю (аудиторія): представники певних соціальних верств/певного віку (наприклад, студенти, пенсіонери) та всі громадяни;
- за метою: сіяння паніки, розпалення міжнаціональної (расової, релігійної тощо) ворожнечі; поширення хибної думки; маніпулювання свідомістю; розважальний характер; звернення уваги на когось/щось; підготовка суспільства до сприйняття якоїсь події, явища, рішення тощо [41, с. 110].

Однією з галузей, в яких інформаційна війна та фейкові новини є найбільш актуальними, є соціальні комунікації. Саме тут відбувається

взаємодія між людьми, а також між людьми та інформацією, що розповсюджується в різних медіа-форматах. Соціальні комунікації включають в себе всі аспекти міжособистісного спілкування, від розмов про погоду до складних дискусій про політику та культуру. Зокрема, повномасштабна інформаційна війна 2022 року, що стосується України, підкреслила важливість цих понять.

Соціальні комунікації формуються відповідно до законів спілкування, але, як і будь-які технологічні засоби, вони передбачають використання наукових знань про спілкування та всього, що використовується для організації суспільнокомунікаційної діяльності [33, с. 41].

На думку Г. Почепцова, фейки набули масштабного поширення у зв'язку з розвитком і зростанням популярності соціальних медіа. Новий напрямок психологічного таргетингу надає можливість прилаштовувати певні повідомлення до уподобань різних груп користувачів. Наслідком цього стало масове спотворення віртуальної реальності, що запроваджувалося з певною політичною або економічною метою [30].

У сучасному інформаційному просторі існує неконтрольоване поширення пропагандистських, маніпулятивних та фейкових повідомлень, спрямованих на підміну понять та соціальну інтерпретацію з метою досягнення прихованих цілей [3, с. 150].

Перевіряти факти, представляти більше ніж одну точку зору, користуватися надійними джерелами інформації, дбати про громадський інтерес несподівано стало дорогим задоволенням порівняно зі зливою цілеспрямованої інформації, підкріпленою хвилями інтерактивного обговорення у соціальних медіа [15, с. 258].

Соціальним медіа важко надалі представляти себе лише незалежними і незаангажованими платформами. В сучасному світі вийшли нові феномени, такі як постправа, фейкові новини, фейкова медіареальність, фейкові повідомлення та гібридна війна [15, с. 258].

Фейк (або фейкова інформація) – це вигаданий, маніпулятивний або неправдивий контент, який може бути поширений з метою обману або введення в оману споживачів. Це може бути фальшива новина, маніпулятивне відео, чутки та інші інструменти для створення недостовірної інформації.

Фейкову інформацію, як ми вже зазначали, пишуть з певною метою. М. Кіца відповіла на декілька запитань «для чого поширювати брехню?»: типів фейків у соціальних медіа залежно від їхнього завдання:

- фейки, які сіють паніку серед людей;
- фейки, які розпалюють міжнаціональну (расову, релігійну тощо) ворожнечу;
- фейки, які поширюють хибні думки для того, щоб заплутати нас, відвернути від правди;
- фейки, які маніпулюють свідомістю;
- фейки, які рекламують когось або щось;
- фейки, які приносять прибуток ЗМІ, що його поширює («жовта преса»);
- фейки, які плямують чийось репутацію (найчастіше це фото, добре опрацьовані у Photoshop);
- фейки, які мають розважальний характер [16, с. 284].

За словами О. Курбана, відтепер до фейків зараховують як контент, так й інформаційні носії, які цей контент поширюють [65].

Наразі існує ще один вид фейків, які відрізняються своєю вдосконаленістю та структурованістю. Це вправно складені повідомлення, що, завдяки псевдодокументальному підґрунтя, створюють враження реальності та правдивості. Їх заголовки можуть бути дуже привабливими, здатними привернути увагу, але рівень інформаційного шуму, що їх оточує, ідентичний загальному потоку новин.

У результаті такі фейки мають вищі шанси викликати інтерес цільової аудиторії та стати обговорюваною темою. Виявлення, спростування і, що

найважливіше, переконання читачів у неправдивості інформації стає надзвичайно складним завданням [8, с. 52].

Фейк розуміють люди по-різному. Наприклад, у США Дональд Трамп називає фейком загалом ЗМІ. У Великобританії відмовились від поняття «фейк», тому що вважають це цинічною агресією на правду. У нас це слово дуже популярне. Дуже багато організовується різних заходів, де обговорюється це явище. Якщо коротко, фейк – це або повністю вигадана, або частково вигадана інформація, яка подається через засоби масової інформації як правдива. Її поширення спрямоване на досягнення певних цілей або вплив на громадську думку. Так, у технологічному аспекті розвитку фейків важливу роль відіграють нові технології, включаючи системи штучного інтелекту та генерації зображень. Наприклад, недавно був розкритий ресурс PeaseData, який мав ліве спрямування та був створений агентством інтернет-досліджень. Цей ресурс використовував зображення, створені за допомогою систем штучного інтелекту, і статті різної тематики, які писали фрілансери, не маючи інформації про замовника. Такі технології дозволяють створювати автоматизовані та джерела фейкових новин, які важко виявити [85].

Г. Почепцов у своїй праці «Фейк. Технології спотворення реальності» досліджує, як саме створюються фейки, чому вони так легко поширюються, а також наявні сьогодні методи боротьби з ними [30].

Він вважає, що фейки з'явилися внаслідок багатьох змін, які відбуваються у людській цивілізації. Під час цих трансформацій, які ми спостерігаємо, суттєво змінилося сприйняття правди, а потім воно відновилося у вигляді численних фейків, де кожен може обирати собі «правду до душі» [30].

Фейкові новини, також відомі як «fake news», - це дезінформація у вигляді неправдивої, маніпулятивної або обманливої інформації, яка представляється як новини. Їх мета – змішати читачів та впливати на їхнє мислення, переконання або поведінку. Фейкові новини можуть поширюватися через соціальні медіа, веб-сайти або навіть традиційні медіа. Це серйозна

проблема, оскільки це може призвести до недовіри до новин та загрожувати демократичному процесу.

Професор Р. Дж. Річлак описує прозою та захоплюючою оповіддю, як Радянський Союз використовував фейкові новини для підриву свободи, нападу на релігію, сприяння ненависті та розпалювання тероризму, який забрав своє життя з часів холодної війни і продовжує поширюватися донині [52].

Міс-інформація – це невірна, неточна або обманлива інформація, яка передається з метою введення людей в оману. Це може бути зроблено свідомо або навіть несвідомо, але результат від цього може бути негативним, оскільки спричинює заплутаність чи шкідливі наслідки. Одним з методів боротьби з мас-інформацією є критичне мислення та перевірка джерел інформації перед її прийняттям.

Термін «мал-інформація» може мати кілька значень залежно від контексту. Зазвичай це означає стан, коли інформація неповна або обмежена. В контексті комунікацій або технологій це може вказувати на те, що інформація, отримана користувачем, є неповною для прийняття рішення або вирішення проблеми. В інших випадках «мал-інформація» може вказувати на низьку якість або кількість доступної інформації в певному контексті.

Інформаційна війна – це конфлікт між різними сторонами, в якому використовуються інформаційні технології для досягнення своїх цілей. Інформаційна війна може бути відкритою або прихованою, і включає в себе використання інформаційних ресурсів для здійснення пропаганди, психологічного тиску, дезінформації та інших методів впливу на суспільство.

Інформаційна війна є інтелектуальним варіантом військового протистояння, оскільки в цьому випадку як суб'єкт, так і об'єкт впливу є людським розумом. Сила та слабкість в інформаційній війні лежать у когнітивних здібностях людини. Тоді як звичайна війна націлена на фізичне тіло людини, інформаційна або смислова війна спрямована на його когнітивні функції та розуміння [35, с. 36].

У першу чергу, говорячи про взаємозв'язок між інформаційною війною і фейковими новинами, має сенс згадати неологізм «hybrid warfare» – «гібридна війна». На думку автора статті BBC News «Hybrid Warfare: The New Conflict between East and West», присвячену відносинам Росії і Заходу, в такому вигляді «війни» на перший план виходить те, на чому будуються фейкові новини, а саме пропаганда і провокація («where propaganda and provocation take centre stage») [94]. Ми вже зазначали, що поширення неправдивих відомостей відбувається за допомогою фейкових новин, які отримали особливу популярність в так звану «епоху постправди». У такому разі мовні одиниці «fake news» і «post-truth» стають свого роду синонімами («фальш, підробка, дезінформація») [88, с. 73].

Одним з перших авторів про феномен інформаційних війн був М. Маклюєн. «The medium is the message» (Середовище є масажем) – у цій цитаті Маклюєн грає зі словами, наголошуючи на тому, що медіа можуть бути не просто засобом передачі інформації, але також змінювати, впливати і «масажувати» думки, почуття та переконання аудиторії [50].

Теоретик М. Лібікі в праці «Що таке інформаційна війна» розрізняє такі види інформаційної війни: командно-управлінська сфера орієнтована на ліквідацію зв'язку між командуванням і виконавцями. Розвідувальна діяльність включає в себе збір важливої інформації та захист власних конфіденційних даних. Психологічна складова включає в себе пропаганду, обробку інформації серед населення, деморалізацію та дезінформацію. Хакерська сфера включає диверсійні заходи та атаки, спрямовані на ворога, через створення спеціальних програм. Економічна аспект передбачає інформаційну блокаду та інформаційний імперіалізм. Електронна сфера спрямована на атаки проти засобів електронних комунікацій, таких як радіозв'язок, радары та комп'ютерні мережі. Кібервійна відрізняється від хакерської, оскільки включає в себе віруси, що заражають систему [66].

Одним з провідних науковців, що досліджує фейки та інформаційну війну, є Г. Почепцов. У праці «Сучасні інформаційні війни» крім висвітлення

суті та походження інформаційних війн автором детально вивчено зміни в інформаційному просторі під час інформаційних конфліктів [29].

О. Мельникова-Курганова зазначає, що інформаційний вплив на прикладі російсько-української війни трансформується на вербальному і невербальному рівнях, в інформаційному та фізичному просторах, використовуючи різноманітні засоби [20].

Інформаційну війну, згідно з Дж. Аркілл, Д. Ронфельтом і Дж. Деріаном, розглядають як важливий елемент військового стратегічного напрямку. Вони визнають її як окрему форму військового конфлікту чи частину розширеного спектру військових дій, що включає мережеві і кібервійни. Домінування в цьому випадку забезпечується завдяки комп'ютеризації військової техніки та формуванню мережевих структур у збройних силах. Вони підкреслюють використання електронних технологій та автоматичних систем у бойових ситуаціях, а також важливість руйнування інформаційних систем противника, що призводить до його нездатності отримувати, обробляти і використовувати необхідну інформацію [43].

У 2022 році Україна стала свідком повномасштабної інформаційної війни, спрямованої проти неї з боку Росії та її засобів масової інформації. Російські ЗМІ та соціальні мережі широко використовували фейкові новини та фейкові новини для досягнення своїх цілей, зокрема для підриву довіри до української влади та нації.

У відповідь на інформаційну агресію з боку Росії, як складову частину гібридної війни, рішенням Ради національної безпеки і оборони в Україні від 28 квітня 2017 р. був заблокований доступ до російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники», пошукової системи Yandex, поштового сервісу Mail.ru, а також було заборонено використання бухгалтерського продукту «1С» [15, с. 135].

Ю. Харарі – у своїй праці « 21 урок для 21 століття» писав про епідемію фейкових новин [39].

Особливістю цієї інформаційної війни було використання соціальних мереж, які стали місцем розповсюдження найбільшої кількості фейкових новин. Російські ЗМІ та пропагандисти використовували алгоритми соціальних мереж для залучення до своїх публікацій більшої аудиторії, в той час як алгоритми соціальних мереж підсилювали ефект підтвердження, що зумовлює те, що люди більше вірять тим думкам, які вже вони підтримують.

Соціальні медіа безповоротно змінили спосіб ведення, висвітлення та сприйняття війни [70, с. 21].

О. Мельникова-Курганова вважає, що соціальні медіа використовуються не лише для поширення альтернативних новин, їх інтерпретацій, різних точок зору, поглядів та рішень суспільних проблем, а також для сприяння альтернативній культурі взагалі. Різноманіття каналів комунікації та контенту стає ефективною платформою для поширення фальшивих новин чи фейків [19, с. 43].

Крім того, російські ЗМІ використовували підроблені зображення та відео, щоб створити враження, що на сході України війська Росії не беруть участі в бойових діях, або що війна в Україні не існує взагалі. Це призвело до розповсюдження фейкової інформації та підриву довіри до українських ЗМІ та влади.

Однією з найбільш ефективних технік фейкових новин було використання підроблених експертних оцінок, які мали на меті збільшити розповсюдження фейкової інформації. Ці підроблені експертні оцінки використовувалися для створення враження, що позиції, які раніше не були підтримані, тепер мають наукове підтвердження.

У цій інформаційній війні було використано також і техніки маніпулювання емоціями. Зокрема, були створені спеціальні історії, які збільшували страх та незгоду серед громадськості України. Ці історії, що поширювалися у соціальних мережах та ЗМІ, стали ефективним інструментом для підривання довіри до української влади та суспільства в цілому.

Окрім російських ЗМІ та пропагандистів, фейкові кампанії можуть бути запуснені й іншими суб'єктами, які мають свої власні інтереси або погляди. Такі кампанії можуть мати негативні наслідки для громадян, оскільки вони можуть спричинити паніку, недовіру, конфлікти та інші проблеми [34, с. 88].

Отже, у боротьбі з фейковими новинами важливо підвищувати рівень медіа грамотності серед населення та підтримувати роботу незалежних ЗМІ. Також важливо розвивати інструменти та методики, що дозволять виявляти та протидіяти фейковим кампаніям, такі як фактчекінг та моніторинг соціальних мереж.

Для успішної боротьби з фейковими новинами також важливо використовувати міжнародний досвід та співпрацювати з іншими країнами, що дозволить швидко та ефективно реагувати на випадки поширення фейків та запобігати її впливу на суспільство.

1.2 Фейкові новини в сучасному інформаційному просторі: специфіка, канали розповсюдження, формат і контент

У ХХІ столітті інформація стала глобальним ресурсом людства і сьогодні вона є ключовим інструментом влади. Це призвело до нового розуміння національної безпеки країни [37, с. 3].

Зі збільшенням кількості інформації в Інтернеті стає дедалі складніше розрізнати правдиві новини від фейкових. Ця проблема не тільки збільшує кількість неправдивої інформації, що поширюється в мережі, але і може призвести до серйозних наслідків, таких як спричинення паніки, руйнування довіри до ЗМІ та інших джерел інформації. Крім того, що фейкові новини можуть призвести до поширення неправдивої інформації, вони можуть також викликати серйозні наслідки у суспільстві. Наприклад, неправдива інформація може призвести до формування негативних стереотипів та передбачень щодо різних груп населення, або створювати напруженість між різними соціальними групами [36, с. 14].

Фейкові новини є складною проблемою в сучасному інформаційному просторі, особливо в умовах інформаційної війни. Вони можуть викликати паніку, впливати на громадську думку, викликати конфлікти і навіть впливати на політичні процеси. Проблема полягає в тому, що в інтернеті швидко поширюється велика кількість інформації, і не завжди її можна перевірити і підтвердити. На прикладі авіаційної галузі під час конфлікту між Україною та Росією з 2022 року, фальшиві новини можуть мати великий вплив на думки та переконання людей. Фейкові новини вдаються до різних механізмів, щоб штучно збільшити їх вплив. Це можуть бути вигадані історії, маніпуляція фото й відео, недостовірні цитати. Багатьох людей вражають емоційно заряджені заголовки, бездоказові твердження і чутки, що здійснюються вже зі своїх джерел.

Фейки виникають в епоху постправди (набір перекручених, придуманих або урізаних фактів, забезпечений невірними трактуваннями, необґрунтованими висновками і емоційно забарвленим за допомогою неадекватних шаблонів і силогічних висновків, що підтверджують певну концепцію, якої дотримується. Найчастіше цей термін застосовувався для опису комунікації кандидата в президенти Д. Трампа зі своїми виборцями [12, с. 249]).

Фейки, як інструмент, виявляються різноманітними в залежності від критеріїв класифікації. Сучасний український дослідник Р. Черниш виділяє такі види фейків: – «за методом поширення: масово медійні (створюються для поширення в рейтингових засобах масової інформації) та локальні (поширюються під час розмов, у соціальних спільнотах, блогах тощо); – за зовнішньою формою поширення: фотофейк, відеофейк, фейковий журналістський матеріал, фейковий допис, чутка; – за територіальною спрямованістю: внутрішні (спрямовані на громадян конкретної території, держави) та зовнішні (спрямовані на представників міжнародної спільноти); – за направленістю (аудиторія): представники певних соціальних верств/певного віку (наприклад, студенти, пенсіонери) та всі громадяни; – за метою: сіяння

паніки, розпалення міжнаціональної (расової, релігійної тощо) ворожнечі; поширення хибної думки; маніпулювання свідомістю; розважальний характер; привернення уваги до когось/чогось; підготовка суспільства до сприйняття якоїсь події, явища, рішення тощо» [32, с. 110].

М. Кіца вказує на можливість класифікації фейкової інформації за різними ознаками. Під час аналізу найтиповіших прикладів фейкових новин М. Кіца виділила такі критерії для можливої класифікації: форма подання (текст, фото, відео, голосовий запис); зміст (агітація, пропаганда, маніпуляція і т. д.); тематика (політичні, соціальні, світські і т. д.); призначення для конкретної вікової категорії (для молоді, для дорослих, для пенсіонерів і т. д.); джерело інформації (від першого джерела, без джерела, невідоме джерело і так далі) [16, с. 284].

Розглянемо детальніше специфіку, канали розповсюдження, формат і контент фейкових новин в авіаційній галузі.

1. Специфіка фейкових новин в авіаційній галузі. Однією з основних специфік фейкових новин в авіаційній галузі є її технічна складність. Багато звичайних людей не мають достатньої технічної освіти та розуміння, щоб правильно оцінити інформацію про авіаційні події. Це зробить їх більш вразливими до фейкарів та фейкових новин.

Фейкові новини в сучасному інформаційному просторі має свої специфіки, які роблять її більш ефективною та широко поширеною:

- Швидкість розповсюдження: у сучасному світі інформація може поширюватись дуже швидко через соціальні мережі та месенджери. Це дозволяє фейковим новинам встигнути поширитись до того, як її встигнуть перевірити та спростувати.
- Недостовірні джерела: у сучасному інформаційному просторі з'явилися нові джерела інформації, такі як анонімні блогери, російські та проросійські ЗМІ, які збільшують кількість недостовірної інформації.

- **Вигадані інциденти:** фейкові новини можуть змальовувати вигадані авіаційні інциденти, такі як вибухи, аварії або зіткнення. Ці історії можуть мати деталі, які здаються реалістичними, але насправді є повністю вигаданими.
- **Неправдиві статистики:** фейкові новини можуть містити неправдиві статистичні дані про авіаційну безпеку або ефективність різних авіакомпаній чи типів літаків. Це може призвести до неправильного сприйняття ризиків авіації.
- **Маніпуляції із зображеннями:** фотографії або відео можуть бути змінені або маніпульовані, щоб створити фейкові авіаційні новини. Наприклад, зображення можуть бути зняті з контексту або рухомі елементи можуть бути додані до відео, що робить історію більш реалістичною.

2. Канали розповсюдження фейкових новин в авіаційній галузі. Основними каналами розповсюдження фейкових новин в авіаційній галузі є соціальні мережі, такі як фейсбук, твіттер, телеграм та інстаграм, новинні сайти, телебачення та радіо. Соціальні мережі відіграють значущу роль у швидкому поширенні фальшивих новин серед широкого кола аудиторії. Новинні сайти можуть також поширювати фейкові новини та іншу дезінформацію з метою збільшення кількості переглядів та заробітку на рекламі. Телебачення та радіо можуть бути використані для поширення фальшивих новин з метою впливу на громадську думку та переконання.

Згідно з дослідженням VoxCheck, меседжі, які з'явилися після початку повномасштабного вторгнення Росії, українці ідентифікують краще та відкидають найбільш одноставно [97].

Так, відповідно до дослідження «Детектор медіа» за період між 23 лютого і 23 липня 2022 року середня кількість підписників окремого телеграм-каналу в Україні зросла вдвічі: від 9 тисяч до понад 18 тисяч [96].

Розповсюдження фальшивої інформації під час війни є серйозною проблемою. Ця діяльність може мати різні мети, такі як маніпуляція

громадською думкою, збудження негативних емоцій, підривання довіри до інформаційних джерел та відверте обманювання.

Насправді, кількість неправдивих повідомлень-фейків, які походять від російських телеканалів і веб-ресурсів, є надзвичайною: путінський режим використовує російські мас-медіа для проведення інформаційної війни проти України. Особливий акцент у цьому інформаційному протистоянні робиться на молодь. Таким чином, активна розповсюдження фейкових повідомлень відбувається через соціальні мережі, які є дуже популярними серед молоді [91, с. 91].

3. Формат фейкових новин в авіаційній галузі. Фейкові новини можуть набувати різних форматів в авіаційній галузі, включаючи:

- Фейкові новини про авіаційні події: це може бути неправдива інформація про аварії, технічні проблеми, катастрофи та інші події, які не відбулися, або ж події, які були перекручені з метою збільшення ефекту.
- Фейкові статистичні дані: це може бути неправдива інформація про кількість авіаційних подій, аварій, інцидентів та інших статистичних даних, які можуть бути використані для створення невірних переконань.
- Фальшиві експертизи та аналізи: це може бути неправдива інформація про технічні проблеми, які можуть бути використані для створення негативного враження про авіаційні компанії та інші гравців на ринку.
- Фейкові інформаційні кампанії: це може бути систематична кампанія з поширення фейкової інформації про авіаційну галузь з метою впливу на громадську думку та переконання.

4. Контент фейкових новин в авіаційній галузі. Контент фальшивих новин в авіаційній галузі може бути різним, включаючи текстову інформацію, фото та відео матеріали, аудіо записи та інші формати. Фото та відео матеріали можуть бути особливо ефективними для поширення фальшивих новин, оскільки вони можуть створювати емоційне враження та впливати на громадську думку.

Ось декілька прикладів фейків про війну та авіацію, які з'явилися в період повномасштабного вторгнення Росії в Україну:

1. Фейк про те, що Росія планує влаштувати 24 лютого «Перл Харбор» повітряний наступ [64].

Цей фейк був поширений на безлічі ресурсів у різних соціальних мережах, а також був опублікований на безлічі сайтів, таких як without-lie.info. У фейку говорилось про те, що Росія готується до проведення наступу на Україну 24 лютого з використанням повітряних сил. Однак, ця інформація була необґрунтованою і не підтверджувалася жодними фактами або доказами.

2. Фейк про збиття українського літака над Карпатами. Цей фейк з'явився на початку 2022 року і був активно поширюваний на соціальних мережах та інтернет-виданнях. Згідно з цим фейком, російські військові збили український військовий літак над Карпатами. Однак, ніяких доказів цього події не було надано, і українська влада не заявляла про жодне збиття літака в той час.

3. Фейк про знищення російського винищувача Су-57 над Україною. Цей фейк з'явився в квітні 2022 року і був поширений в соціальних мережах. Згідно з цим фейком, українські Повітряні сили знищили російський винищувач Су-57 над територією України. Однак, ніяких доказів цього події не було надано, і російська сторона не заявляла про жодне знищення свого винищувача в той час.

4. Спекуляції про збиття літаків Збройних Сил України (ЗСУ) в перші дні вторгнення. Так, у твіттері з'явилася інформація про збиття російською ППО українського літака під час бойових дій в Одеській області. Проте, цю інформацію спростували за декілька годин, вказавши, що ніяких бойових дій в тій області не було, а отже, літак не міг бути збитий.

5. Фейки про винищувачі F-16. На фоні російської активності в повітряному просторі України, у соцмережах з'явились фейки про збиття винищувачів F-16 ЗСУ. Один з військових експертів заявив, що ця інформація

є фейком, оскільки на той час військові літаки США перебували на території Польщі, а не України [56].

6. Фейки про втрати авіації України. У соцмережах та проросійських ЗМІ з'явилася інформація про втрати української авіації від початку спецпереслідування, проте цю інформацію не підтверджували жодними достовірними джерелами. Зокрема, було поширено фейк про збиття українського дрона в районі Києва, однак цю інформацію спростували військові ЗСУ [86].

7. Фейки про втручання США у конфлікт. У російських ЗМІ та соцмережах було поширено інформацію про те, що США залучили свою авіацію до конфлікту в Україні, проте це був фейк. Офіційних заяв про залучення США до конфлікту в Україні не було, а отже, інформація є недостовірною.

Ці приклади є лише невеликою частиною фейків, яка поширювалася в інформаційному просторі під час вторгнення Росії в Україну. Варто зазначити, що фейкові новини можуть мати різні форми та цілі, від дискредитації опонентів до маніпулювання громадською думкою.

Ці фейки є лише декількома прикладами з безлічі неправдивої інформації, яка поширюється в інформаційному просторі. Це підкреслює необхідність критичного мислення та перевірки джерел інформації, щоб не стати жертвою дезінформації. Крім того, платформи соціальних мереж та інтернет-виданням мають використовувати різноманітні інструменти та стратегії для боротьби з дезінформацією та фейками, щоб забезпечити достовірну інформацію для своїх користувачів. Наприклад, платформи можуть використовувати алгоритми машинного навчання, щоб виявляти та видаляти неправдиву інформацію та штучний інтелект для розпізнавання підроблених зображень та відео. Крім того, важливо, щоб користувачі були свідомі та критичні до інформації, яку вони споживають, та вміли перевіряти джерела інформації, перш ніж ділитися нею далі.

1.3 Маркери виявлення фейкових новин в контексті інформаційної війни

У сучасних умовах, коли інформаційна війна стала частинкою глобальної геополітики, важливо відрізнити правдиву інформацію від фейкових новин та фейків. Авіаційно-космічна галузь не стала винятком у цьому процесі, і тому було створено ряд маркерів, що допомагають виявляти фальшиві новини в цій галузі.

Один з таких маркерів – це перевірка джерела інформації. Зокрема, у разі поширення новин про події у авіаційно-космічній галузі важливо перевіряти, чи вони походять від офіційних джерел, таких як Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) або Національна аерокосмічна і космічна адміністрація (NASA), або від відомих новинних агентств. Якщо інформація не підтверджується такими джерелами, це може свідчити про можливе поширення фейкового повідомлення [92].

Ще один маркер – це перевірка наявності фото- та відеодоказів. Здатність швидко створювати фото- та відеоматеріали дозволяє фейкарям створювати образи подій та ситуацій, які насправді не існують. Якщо наявні фото- та відеодокази суперечать заявам, що зроблені, це може бути ознакою фейкової новини.

Крім того, важливо звернути увагу на стиль та тон інформації. Фейкарі можуть використовувати різноманітні прийоми маніпулювання, такі як гучні заголовки, складні терміни та фрази, емоційне забарвлення тощо, щоб змусити людей реагувати на певний спосіб на інформацію. Такі прийоми можуть бути ознакою фейкових повідомлень, оскільки їх мета полягає у виклику емоційних реакцій, а не у передачі об'єктивної інформації.

Також можна звернути увагу на те, як швидко поширюється інформація та її походження. Якщо інформація раптово з'явилася в мережі без належної підтримки та пояснень, то це може бути ознакою того, що це фейкова новина.

Нарешті, важливо перевіряти контекст, в якому подається інформація. Фейкарі можуть спотворювати контекст певної події, щоб сприйняття її стало

іншим. Таким чином, перевірка контексту може допомогти виявити можливу дезінформацію [89].

О. Гороховський надає перелік маркерів, які допоможуть розпізнати недостовірну інформацію в мережі:

- Дата і час (у фейкових новинах нерідко відсутні конкретні дата та час для позначення певних подій, а також, старі публікації видаються за нові);
- «Шок» (занадто емоційний та крикливий заголовок зі словами «ШОК», «жахливі подробиці» тощо).
- «Максимальний репост» (будьте обережні, якщо текст містить заклики до поширення);
- «Британські вчені» (якщо повідомлення містить заяви відомих структур чи авторитетних ЗМІ, але при цьому не має активних посилань – будьте обачливими);
- «Власні джерела» (потрібно довіряти лише офіційним джерелам інформації, зокрема державним органам та ЗМІ із «білого списку»);
- Поширення страху і зневіри в майбутньому;
- «Нас обманюють» (повідомлення «енергетики обманюють нас і світло можна не відключати» або «Українська влада обманює, що в ЗСУ немає втрат» – повідомлення російської пропаганди);
- Російська мова в «офіційних» повідомленнях (нібито офіційні документи державних органів України написані російською – фейк);
- Скан-копії або скріншоти документів дуже низької якості (коли бачите таке – не списуйте на погану камеру смартфона. Швидше за все, інформація виявиться фейковою, тож за доказ намагатимуться видати «фотофакт»);
- Ознаки автоматичного відтворення (потрібно детальніше читати текст, звертаючи увагу на граматичні помилки, зайві пробіли між словами у повідомленні, некоректний переклад окремих слів) [8, с. 61].

О. Мороз в своїй праці надає нам 10 базових правил інформаційної безпеки: Не допомагайте вірусмейкеру; Не погіршуйте ситуацію; Сумнівайтесь; Фільтруйте оточення; Формуйте short list джерел; Формуйте

stop list джерел; Фільтруйте контент; Подбайте про близьких; Задіюйте своє ЗМІ [26].

Фейкові публікації зазвичай мають не один, а кілька зазначених вище ознак. Проте, при виявленні хоча б одного з цих маркерів, важливо утриматися від їхнього поширення. Необхідно бути настільки впевненим у достовірності інформації, перш ніж ділитися нею. Навіть якщо ви поділяєте думку автора, необхідно перевірити інформацію та переконатися, що вона не була вже спростована раніше. Забезпечення достовірності новин є важливим елементом відповідального та об'єктивного інформаційного спілкування. Для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі можуть використовуватися також інші маркери, наприклад:

1. Перевірка фактів. Деякі фейкарі можуть намагатися перекручувати факти або вигадувати їх з нуля, щоб створити образ неправдивої ситуації. Перевірка фактів, зокрема за допомогою перевірених джерел інформації, може допомогти виявити таку фейкову новину.

2. Аналіз контексту. Деякі фейкарі можуть використовувати ізольовані факти або події, щоб створити хибне враження про загальну ситуацію в галузі. Аналіз контексту може допомогти розібратися, які факти дійсно відносяться до ситуації, і як їх слід тлумачити.

3. Перевірка експертів. Деякі фейкарі можуть використовувати недостатньо кваліфікованих або необ'єктивних експертів, щоб підтвердити свої твердження. Перевірка кваліфікації та об'єктивності експертів, яких використовують для підтвердження інформації, може допомогти виявити фальшиву новину.

4. Порівняння із іншими джерелами. Порівняння інформації, отриманої з одного джерела, з інформацією, отриманою з інших джерел, може допомогти виявити розходження і суперечності, що можуть свідчити про фейкову новину.

5. Спеціалізовані знання. Важливо враховувати спеціалізовані знання про авіацію, щоб виявити фальшиву новину. Наприклад, якщо джерело

інформації надає неправильну інформацію про взлітно-посадкові роз'їзди або маршрути, то це може бути ознакою неправдивої інформації.

б. Емоційна маніпуляція. Іноді фейкові новини можуть містити емоційну маніпуляцію, яка намагається викликати певні емоції у читачів, щоб вони підтримали певну агенду. Наприклад, інформація про авіацію, яка містить емоційний термінологічний словник, може бути намаганням маніпулювати емоціями людей.

Інформаційна гігієна охоплює такі аспекти, як вміння ефективно фільтрувати інформацію та розпізнавати неправдиву інформацію, розрізняти об'єктивні джерела від недостовірних, розуміти, як формуються і поширюються інфовіруси, і приймати заходи для оповіщення проти них. Також важливо будувати свій інформаційний імунітет, щоб ефективно захищати себе від маніпуляцій та фейкових повідомлень [69].

Зокрема, ще один маркер, який може свідчити про фейкові новини, це некоректне використання термінів та понять, які вживаються у авіаційно-космічній галузі. Фейкарі можуть використовувати неправильні терміни, щоб створити хибне розуміння подій та ситуацій, які відбуваються у цій галузі. Також важливо звернути увагу на те, чи наводяться посилання на джерела, що підтверджують інформацію.

Іншим маркером може бути надмірна сенсаційність матеріалу, що містить інформацію про авіаційну та космічну галузі. Фейкарі можуть перебільшувати або прикрасити факти, щоб зробити їх більш захопливими або вигідними для своєї мети. Такий матеріал може містити багато слів-ключів та емоційних описів.

Крім того, важливо звернути увагу на те, хто поширює інформацію. Якщо інформація походить від невідомих джерел або від людей, які не мають професійного досвіду у цій галузі, це може бути ознакою фейкової інформації.

Важливо пам'ятати, що відповідальність за перевірку інформації лежить на читачеві. Перш ніж відправляти далі будь-яку інформацію, варто переконатися, що вона є правдивою та достовірною. Для цього можна

скористатися джерелами, які вже були зазначені раніше, або провести додаткові дослідження, щоб переконатися у правдивості інформації.

Фейкові новини різняться за формами, методами поширення та змістом, що породжує необхідність їх класифікації. За методом розповсюдження виділяють масмедійні фейки, створені спеціально для поширення через ЗМІ, та мережеві чутки, що поширюються через соціальні мережі як чужі думки. За формою вирізняють фотофейки, відеофейки та фейковий журналістський матеріал. Фотофейки, хоча й поширені, водночас вони найлегше піддаються спростуванню [28, с. 185].

Розпізнати фейкові новини допоможуть такі поради:

- фейки не супроводжуються фактами, їм характерна яскрава емоційна забарвленість, емоційні висновки та особисті думки авторів новин;
 - утримуйтеся від перегляду новини з емоційним заголовком, що не відповідає змісту;
 - довіряйте інформації лише із офіційних джерел;
 - пам'ятайте, що неправдиві новини супроводжуються навішуванням ярликів та розповсюдженням стереотипів;
 - при упередженому та однобокому висвітленні інформації варто прочитати про цю подію з різних джерел, навіть по всьому світу;
 - фейкова публікація супроводжується грубими орфографічними та пунктуаційними помилками, сумнівними фотографіями, тому варто знайти першоджерело;
 - звертайте увагу на дату та час публікації, чи не застаріла ця новина.
- Читачам преси, слухачам радіо, телеглядачам, реципієнтам інтернет-ЗМІ та соціальних мереж слід навчитись фільтрувати джерела інформації та сформулювати правильний інформаційний трафарет [31, с. 440].

Прикладами цього є декілька фейків 2022 року:

1. Фейк про заяву противника про знищення чотирьох українських літаків. Цей фейк був поширений в ЗМІ на початку липня 2022 року, але його

джерело невідоме. Будучи непідтвердженою інформацією, цей фейк як спроба поширення паніки серед населення. Важливо відзначити, що українські Збройні Сили активно використовують літаки в зоні конфлікту, і це може стати мішенню для фальшивих повідомлень [63].

2. Фейк про збиття російськими військовими літаків ЗСУ. Ця інформація була поширена в Російській Федерації в кінці лютого 2022 року. Однак, Нісенітниця прес-служби Об'єднаних сил (ОС) швидко спростувала цю інформацію. Цей фейк може бути спростований через перевірку офіційних джерел, таких як Міністерство оборони України та інші українські ЗМІ. Важливо також враховувати, що така фейкова новина може бути частиною російської гібридної війни, спрямованої на паніку та дискредитацію військових операцій ЗСУ.

Загалом, у всіх цих випадках важливо підтримувати критичне мислення та перевіряти інформацію з декількох джерел, перш ніж вважати її правдивою. Також важливо довіряти відповідним державним органам та офіційним джерелам інформації.

Висновки до розділу 1

У сучасному світі інформаційна війна та фейкові новини є актуальними темами, які стають все більш поширеними в галузі соціальних комунікацій. Фальшиві новини можуть мати серйозні наслідки для суспільства, такі як паніка, роз'єднання, дискредитація державних інституцій, втручання в вибори та інші. Тому важливо розуміти специфіку фейкових новин та її канали розповсюдження, а також вміти виявляти маркери фальшивих новин.

Фейкові новини – це цілеспрямоване поширення неправдивої або прихованої інформації з метою впливу на суспільство. Канали розповсюдження фейкових новин можуть бути різними: соціальні мережі, телебачення, радіо, газети та інші медіа. Формат та контент фейкових новин також можуть варіюватись від вигаданих новин та знімальної групи до подання неправдивих фактів та зображень.

Виявлення фальшивих новин може бути складним завданням, оскільки часто вона може бути прихованою та підробленою. Однак, існують деякі маркери дезінформації, які можна використовувати для її виявлення. Такі маркери можуть включати відсутність джерела інформації, незвичайні або неперевірені факти, використання емоційно завантажених слів та інших.

Загалом, фейкові новини та інформаційна війна є серйозними проблемами в галузі соціальних комунікацій, які можуть мати значні наслідки для суспільства. Розуміння специфіки фейків та її каналів розповсюдження, а також вміння виявляти маркери фейкових новин, є важливим для збереження інформаційної безпеки та підвищення рівня медіа грамотності у населення включає в себе активний процес навчання та розвитку важливих навичок для критичного розуміння і обробки інформації, що подається через різні медійні канали.

Для боротьби з фейковими новинами необхідно залучати різноманітні механізми та інструменти, такі як фактчекінг, медіаосвіта та інформаційні кампанії. Окрім того, важливо віддавати перевагу достовірним та перевіреним джерелам інформації, а також звертати увагу на контекст та обставини, в яких було поширене повідомлення.

У підсумку, виявлення та боротьба з фейковими новинами та інформаційною війною є важливим завданням для сучасного суспільства, яке базується на інформаційній культурі та медіа грамотності. Використання маркерів фальшивих новин та підтримка достовірної інформації допоможуть забезпечити безпеку та стабільність інформаційного простору.

Розділ 2.

ВИКОРИСТАННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ НА ПРИКЛАДІ АВІАЦІЙНОЇ ТЕМАТИКИ

2.1 Специфіка фейкових новин про авіацію під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну: тематика, канали поширення, формат матеріалів

Під час повномасштабного вторгнення в Україні з 2022 року, використання фейкових новин в інформаційній війні було дуже поширеним, включаючи й авіаційну тематику. Наприклад, одним з поширених фейків було повідомлення про те, що в українському повітряному просторі збили російський винищувач, але насправді такого інциденту не сталося. Ця фальшива новина була спрямована на підняття моралі серед українських військових і населення, а також на дискредитацію російських військових.

Іншим прикладом фейкових новин є твердження, що українська авіація наносить безпілотні удари по мирному населенню в окупованих територіях, але насправді такого не відбувається. Це було спрямовано на дискредитацію української влади та військових, а також на формування негативного ставлення до української армії серед міжнародної спільноти.

Інші форми фейкових новин включали поширення неправдивих повідомлень про знищення російської авіації, залучення фейкових експертів та використання фейкових відео, щоб навіяти місцевому населенню та міжнародній спільноті хибні уявлення про війну.

Тематика фейкових новин за період повномасштабного вторгнення (рис. 2.1).

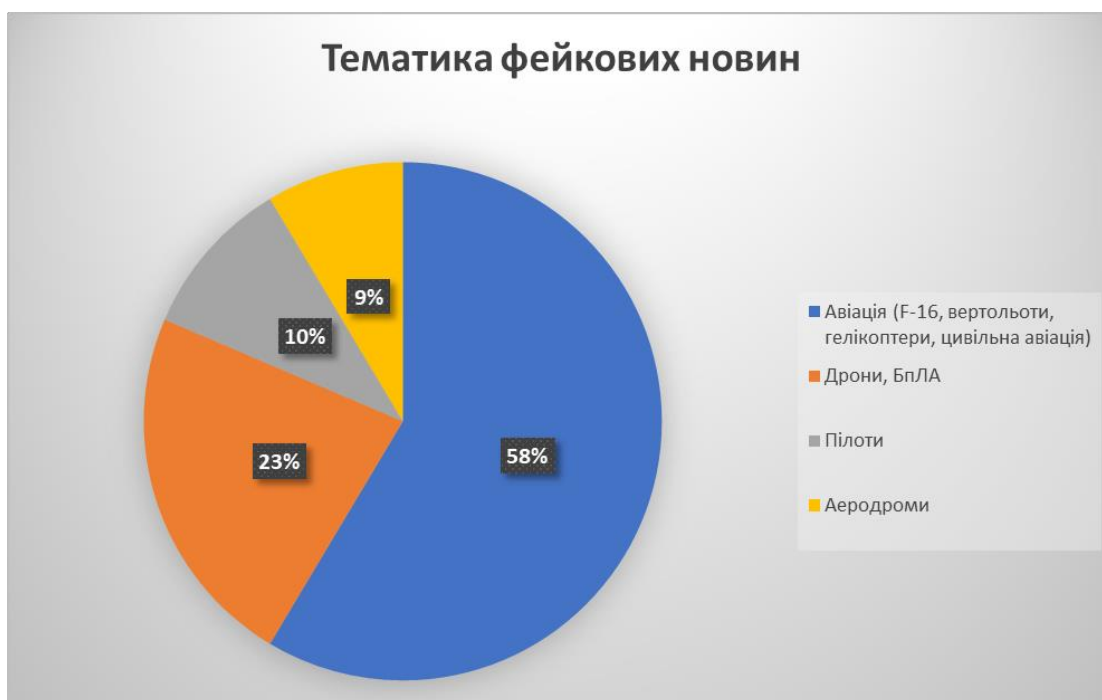


Рис.2.1. Тематика фейкових новин за період повномасштабного вторгнення.

Фахівці визначають певну класифікацію фейків, але важливо відзначити, що класифікація у галузі мас-медіа є динамічною і піддається постійним змінам. На даний момент основні категорії включають:

1. Випадкові фейки: Зазвичай виникають через редакційний поспіх, некомпетентність, використання автоматичних перекладачів або недостатню перевірку орфографії.
2. Фейки для інформаційної війни: Ця категорія часто пов'язана з російсько-українським конфліктом, породжуючи складні та вигадливі фейки.
3. Фейки для комерційних цілей: Використовуються недобросовісними комерсантами, що продають псевдонаукові продукти, такі як «нормалізатори біополя» або «фільтри Петрика».
4. Фейки для збільшення трафіку: Створюються з метою привертання уваги та збільшення кількості переглядів.
5. Фейки з невизначеною метою: Інформація створюється без визначеної мети чи конкретного наміру [6, с. 279].

Інформаційна війна під час повномасштабного вторгнення в Україну з 2022 року мала дуже великий вплив на міжнародну спільноту та на настрої в українському суспільстві. Одним із напрямків фейків була авіаційна тематика.

Наприклад, були поширені фейки про збиття українських військових літаків та гелікоптерів, що виявилися неправдивими. Також були поширені фейки про використання української авіації проти цивільного населення та об'єктів інфраструктури на окупованих територіях. Ці фейки мали на меті створити негативне враження про українську владу та збільшити підтримку окупантів серед населення.

Також були поширені фейки про іноземну допомогу Україні, зокрема про поставки військової техніки та зброї, які нібито були зупинені через порушення українською владою міжнародних угод. Ці фейки мали на меті знизити моральний дух українських військових та населення, а також викликати сумніви у дієздатності української влади.

Фейкові новини про авіаційну тематику під час повномасштабного вторгнення в Україну з 2022 року є лише одним із прикладів використання інформаційної війни з метою впливу на суспільство та політику країни.

Інформаційна війна є одним з найбільш ефективних засобів ведення війни в сучасних умовах. Вона базується на використанні різноманітних методів впливу на суспільство, які дозволяють змінювати погляди та переконання громадян. Особливо важливою є інформаційна війна під час війни, коли кожна сторона намагається залучити на свій бік якомога більше підтримки.

У контексті авіаційної тематики, фейкові новини можуть бути використані для зміни уявлень про те, що відбувається в повітряному просторі. Наприклад, ворог може створювати фейкові новини про те, що його військові літаки збили українські винищувачі або бомбардувальники, щоб збільшити свою підтримку серед населення та інших країн. Також можуть поширюватись фейкові звіти про ракетні атаки на цивільні об'єкти, щоб показати, що ворог веде агресивну політику і порушує міжнародне право.

Іншим прикладом можуть бути фейкові повідомлення про наявність військової техніки чи зброї в певному районі, що може призвести до паніки серед населення та змусити його евакуюватись зі своїх домівок.

Фальшиві новини можуть бути використані як і проти військової, так і проти цивільної авіації. Наприклад, можуть поширюватись фейкові повідомлення про заборону польотів у певних зонах або про розгортання протиповітряних систем, що може призвести до перерв у роботі авіакомпаній та зменшення пасажиропотоку, що в свою чергу може вплинути на економіку країни.

Деякі приклади використання фейкових новин в інформаційній війні з відносною до авіаційної тематики, що згадуються в зазначених статтях:

1. У лютому 2022 року, на початку російської агресії проти України, були поширені фейкові новини про те, що Україна збила російський винищувач, який впав на території Угорщини. Така фейкова новина мала на меті викликати націоналістичні настрої у російському суспільстві та змінити сприйняття подій за кордоном [79].

2. На початку квітня 2022 року була поширена фейкова новина про те, що Україна збила російський БПЛА, який зачепив територію Румунії. Подібна фальшива новина може вплинути на сприйняття української армії як ефективною та здатною діяти в умовах війни, що може залучити до неї більше підтримки українського народу [82].

3. В березні 2022 року була поширена фейкова новина про те, що українські військові збили російський літак з російськими військовиками на борту. Цей фейк мав на меті змінити сприйняття подій в Україні та збільшити підтримку Росії серед інших країн [86].

4. В березні 2022 року було поширено фейкову новину про те, що українські військові збили російський літак з гуманітарною допомогою на борту. Ця фейкова новина мала на меті змінити сприйняття і деякі приклади використання фейкових новин в інформаційній війні з відносною до авіаційної тематики, що згадуються в зазначених статтях:

1. У вересні 2022 року була поширена фейкова новина про те, що український винищувач Су-27 збив американський літак. Ця фейкова новина могла призвести до погіршення відносин між Україною та США, а також до збільшення напруженості в регіоні.

2. У квітні 2023 року була поширена фейкова новина про те, що український літак вбив 10 російських громадян на кордоні з Росією. Це могло спричинити зростання напруженості між двома країнами та збільшити підтримку Росії в конфлікті на сході України [58].

Для боротьби з фальшивими новинами важливо впроваджувати систему швидкого реагування на поширення фейкових новин, зокрема, створювати добре зрозумілі інформаційні канали для широкої аудиторії. Також важливо проводити медіаосвіту, щоб населення здатне було розрізняти правду від брехні та не піддаватись маніпуляціям ворога.

Нарешті, важливим є забезпечення прозорості та доступності інформації про події в повітряному просторі, що допоможе запобігти поширенню фейкових новин та допоможе забезпечити безпеку громадян та військовослужбовців.

Під час війни в Україні з Росією у 2022-2023 роках було поширено багато фейкових новин про авіацію. Серед них:

1. Фейкові звіти про збиття військової техніки: це могли бути винищувачі, БПЛА, транспортні літаки, гелікоптери. Така фейкова новина могла бути спрямована на створення ілюзії успіху війни проти України.

Наприклад, деякі проросійські польські медіа поширюють фейк про Російські БПЛА «Ланцет», які Збройні сили України не можуть знищити. Дану інформацію легко спростувати, адже є багато прикладів з українських джерел про знищення російських дронів-камікадзе [77].

2. Фейкові звіти про втрати авіації: найчастіше це були повідомлення про збиття українських винищувачів чи транспортних літаків. Такі повідомлення мали на меті зниження морально-психологічного стану українських військових та населення.

Наприклад, Російська Федерація на своїх пропагандистських каналах опублікувала допис про збиття російськими військовими українського гелікоптера Мі-8. Даний фейк спростований дослідниками проєкту StopFake за допомогою зворотного пошуку зображень від Google [67].

3. Фейкові звіти про авіаційні інциденти: з'являлися інформаційні повідомлення про аварії літаків, невдалі посадки, вибухи на аеродромах. Такі фейкові новини могли бути спрямовані на підрив довіри до української авіації та зниження авіаційної безпеки. Наприклад, Російське Міністерство оборони поширило фейк про, нібито знищені авіаційні засоби ураження повітряних сил України на військовому аеродромі у м. Старокостянтинів. Даний фейк не підтверджений офіційною інформацією [68].

4. Фейкові заяви військових: у деяких випадках російські військові чиновники висували фейкові звинувачення в адресу України щодо вчинення якихось авіаційних проступків або порушень повітряного простору. Наприклад, Міністерство оборони Білорусії стверджувало, що українські пілоти військового вертольоту Мі-8 вчинили порушення державного кордону, потрапивши на територію Білорусії. Заява спростована помічником голови Державної прикордонної служби України Андрієм Демченком. Він заявив, що факту перетину кордону не було [54].

Розглянемо кількість поширених фейкових новин за період повномасштабного вторгнення в Україну (рис. 2.2), (рис. 2.3).



Рис. 2.2. Поширення фейкових новин за період з лютого 2022 по грудень 2022 років.

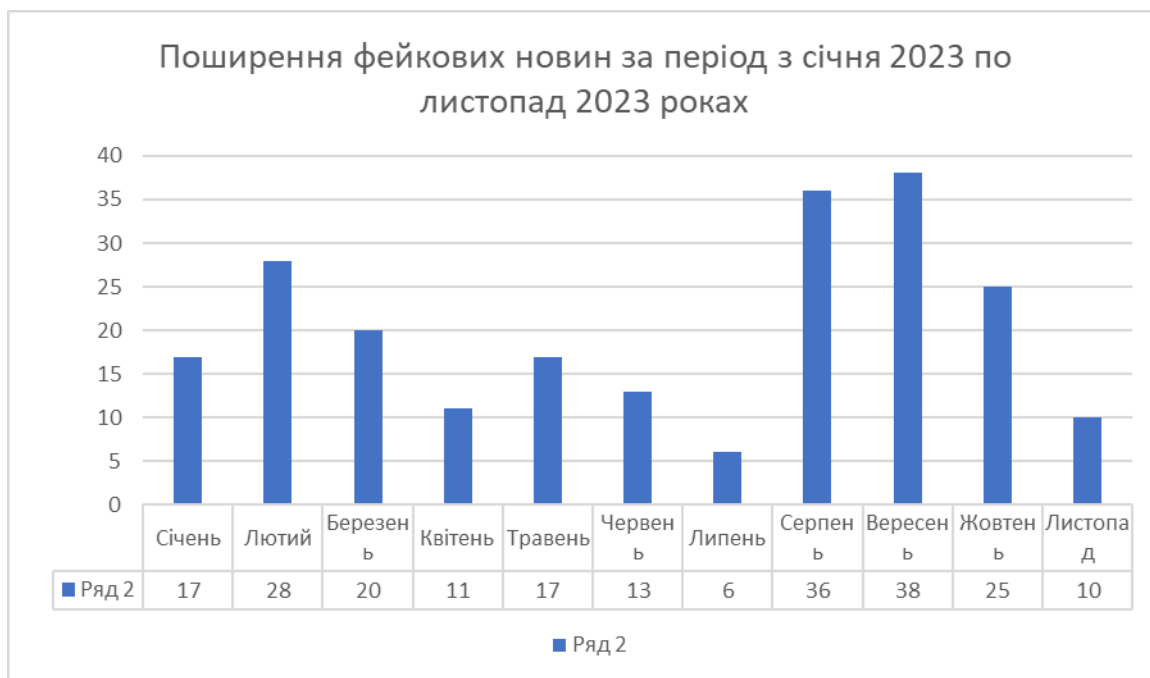


Рис. 2.3. Поширення фейкових новин за період з січня 2023 по листопад 2023 роках.

Отже, під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну фейкові новини про авіацію відзначаються великою розповсюдженістю через соціальні мережі та медіаплатформи. Тематика цих матеріалів часто зосереджена на спробах впливу на громадську думку та створенні паніки. Формати включають в себе маніпулятивні заголовки, фотомонтажі та недостовірні джерела, що підштовхують користувачів до розповсюдження неперевіреної інформації.

2.2 Основні нарративи фейкових новин про українську авіацію

Протягом російсько-української війни пропагандистські нарративи стали неодмінною складовою політичних комунікацій як на внутрішньому рівні в обох країнах, так і на міжнародній арені. Поширення пропаганди відбувається за допомогою різноманітних інформаційних каналів та різними методами передачі повідомлень в інформаційному просторі. Крім того, ця пропаганда залучає лідерів громадської думки та політичних акторів у публічному просторі [23, с. 230].

Основні нарративи фейкових новин про українську авіацію під час війни з Росією можуть бути наступні:

1. Українська авіація здійснює навмисні обстріли мирних населених пунктів. Цей наратив може бути спрямований на створення негативного іміджу України в очах міжнародної спільноти та виправдання військових дій Росії.

2. Українська авіація неспроможна відбити напади російської авіації і безпілотників, тому вона неефективна в боротьбі з агресором. Цей наратив може бути спрямований на підірвання морально-психологічного стану українських військових та зниження підтримки населення України в боротьбі проти Росії.

3. Українська авіація здійснює протиправні вильоти в повітряний простір Росії, порушуючи міжнародні правила та закони. Цей наратив може бути спрямований на виправдання збройних дій Росії проти України та підірвання підтримки України у міжнародній спільноті.

4. Українська авіація використовує заборонені види зброї, наприклад, касетні бомби, проти мирного населення. Цей наратив може бути спрямований на створення ілюзії, що Україна порушує міжнародні норми та здійснює військові злочини, тим самим виправдовуючи військові дії Росії проти України.

5. Українська авіація втрачає багато винищувачів та літаків через погану підготовку пілотів та недостатнє утримання техніки. Цей наратив може бути спрямований на підірвання довіри до українських військових та їхньої здатності до війни, а також на підвищення престижу російської військової машини.

6. Українська авіація співпрацює з терористами та відкрито допомагає їм у проведенні терористичних актів. Цей наратив може бути спрямований на створення ілюзії, що Україна підтримує тероризм, тим самим виправдовуючи військові дії Росії проти України.

7. Українська авіація веде неконтрольовану бомбардування, як на території України, так і на території Росії, що призводить до руйнування мирних об'єктів та смерті мирних жителів. Цей наратив може бути

спрямований на створення ілюзії, що Україна не контролює свою авіацію та не здатна вести війну належним чином.

Ці фейкові новини можуть бути використані як засіб інформаційної війни проти України, щоб підірвати її довіру в очах міжнародної спільноти та підвищити підтримку Росії у світі. Важливо розпізнавати та опиратися таким спробам маніпулювання інформацією та пам'ятати, що факти та докази є ключовими в будь-яких дискусіях та обговореннях.

На думку О. Мельникової-Курганової, пропагандистські наративи завжди призначені для досягнення прихованих стратегічних цілей того, хто створює та розповсюджує інформацію. Ці наративи спрямовані на вплив на дії, зміну моделі поведінки та загальну картину світу. Прихований вплив реалізується через поширення фальшивих новин, політичних промов та інших деструктивних повідомлень. Такі наративи є невід'ємною частиною інформаційних, смислових і когнітивних війн. Вони послідовно інтерпретують певну політичну проблему за допомогою різних фреймів [22, с. 137].

Додаткова інформація може включати наступні наративи:

1. Українська авіація незаконно використовує винищувачі та іншу військову техніку, яку вона отримала від США та інших країн-партнерів. Цей наратив може бути спрямований на створення негативного іміджу США та інших країн, які надають допомогу Україні, і зниження їх підтримки в міжнародній спільноті.

2. Українська авіація не здатна на самостійну операційну діяльність, і насправді управляється з-за кордону американськими та європейськими інструкторами. Цей наратив може бути спрямований на створення ілюзії, що Україна не є незалежною країною і зниження авторитету українських військових в очах населення України та міжнародної спільноти.

3. Українська авіація здійснює військові дії проти російської національності та російської культури в Україні. Цей наратив може бути спрямований на підірвання підтримки української армії в Україні та за її

межами, зокрема серед російськомовного населення, а також створення виправдання для російської агресії проти України.

4. Українська авіація збирається здійснити напад на російські ядерні об'єкти, що може викликати ядерну відповідь Росії. Цей наратив може бути спрямований на створення ілюзії, що Україна є загрозою для регіональної та світової безпеки, і підірвати підтримку України в міжнародній спільноті, а також створити пропагандистську підставу для російської агресії проти України.

Українська авіація здійснює шпигунські операції на території Росії та інших країн-сусідів, зокрема використовуючи безпілотні літальні апарати. Цей наратив може бути спрямований на підірвання довіри до України в міжнародних відносинах та створення пропагандистської підстави для російської агресії проти України.

Звинувачення у використанні хімічної зброї Українською авіацією проти мирного населення в окупованому Криму та на сході України. Цей наратив може бути спрямований на створення негативного іміджу України та зниження підтримки для неї в міжнародній спільноті.

Українська авіація здійснює належність до організації «Ісламська держава» та залучається до бойових дій на Близькому Сході. Цей наратив може бути спрямований на створення негативного іміджу України та зниження підтримки для неї в міжнародній спільноті, а також на створення пропагандистської підстави для російської агресії проти України.

О.Мельникова-Курганова виділяє кілька способів протидії ворожим наративам за допомогою комплексному підходу:

- медіаосвіта та медіаграмотність;
- пребанкінг (завчасне, попереднє повідомлення);
- вдосконалення критичного мислення;
- фактчекінг та верифікація інформації;
- рефреймінг;

– мемоократія; – матеріали в соцмережах з використанням сатиричних прийомів (іронія, гумор, сатира, сарказм, пародія);

– доведений до абсурду ворожий наратив [21, с. 127].

Важливо зауважити, що ці наративи є неправдивими та можуть бути використані для маніпулювання думками та перекручення фактів. Необхідно розповсюджувати правдиву інформацію про дії української авіації, щоб уникнути поширення неправдивих наративів та забезпечити правдиву картину ситуації. Крім того, міжнародна спільнота повинна мати доступ до достовірної інформації та проводити об'єктивне розслідування будь-яких звинувачень, щоб уникнути поширення фейкової інформації та сприяти збереженню миру та стабільності в регіоні.

2.3 Способи виявлення фейкових новин про українську авіацію

Існує кілька способів виявлення фейкових новин про українську авіацію, а саме:

- **Перевірка джерел.** Важливо перевірити джерело інформації та переконатися, що воно є достовірним та надійним. Для прикладу, якщо інформацію про українську авіацію надходить від російських ЗМІ, то існує велика ймовірність, що ця інформація є спотвореною та необ'єктивною.
- **Перевірка фактів.** Перед поширенням будь-якої інформації про українську авіацію важливо перевірити її правдивість. Наприклад, якщо у соціальних мережах з'являється повідомлення про те, що українська авіація здійснює шпигунські операції на території Росії, то можна перевірити цю інформацію відповідними джерелами, наприклад, офіційними заявами представників української влади або міжнародних організацій.
- **Перевірка контексту.** Іноді фейк можна виявити, перевіривши контекст інформації. Наприклад, якщо поширюється інформація про те, що українська авіація здійснює належність до організації «Ісламська держава», то

можна звернути увагу на те, що це несумісно з українською військовою доктриною та не має належного контексту.

Наприклад, фейкові новини про українську авіацію можуть включати неправдиві твердження про українські літаки, їх можливості та вади, спотворення фактів про події, пов'язані з українською авіацією, тощо. Наприклад, під час російсько-української війни в соціальних мережах та російських ЗМІ з'являлась фейкова новина про те, що українські літаки бомбили мирних жителів на Донбасі. Ця інформація була спотвореною та не відповідала дійсності. Також, російські ЗМІ намагалися навмисно зіпсувати імідж української авіації, поширюючи інформацію про її технічні проблеми та низьку якість обслуговування. Однак ця інформація також не мала під собою підґрунтя та була неправдивою [98].

Деякі інші приклади фейкових новин про українську авіацію можуть включати:

- Поширення фальшивих звітів про авіаційні події, які ніколи не сталися. Наприклад, у 2022 році російські ЗМІ поширили інформацію про те, що український винищувач Су-27 зіткнувся з американським літаком над Чорним морем, що виявилось неправдою.
- Розповсюдження спекуляцій та поганих передбачень про майбутнє української авіації. Наприклад, деякі джерела можуть стверджувати, що українська авіація знаходиться в кризі, а її майбутнє неясне, хоча насправді ситуація може бути зовсім іншою.
- Використання фотомонтажу або старих зображень для створення неправдивих інформаційних матеріалів про українську авіацію. Наприклад, у 2022 році російське ЗМІ використовували зображення старих українських літаків, щоб показати, які повітряні сили має Україна, хоча ці зображення були зняті декілька років тому.

Важливо пам'ятати, що фейкова новина може мати різний характер та походити від різних джерел. Тому перед тим, як поширювати будь-яку

інформацію про українську авіацію, важливо перевірити її достовірність та надійність [99].

Окрім способів виявлення фейкових новин про українську авіацію, важливо також знати, які теми та події можуть стати об'єктом фейкових новин.

Деякі з них:

- Катастрофи літаків: після катастроф літаків часто з'являється багато неправдивої інформації про причини та обставини аварії. Це може призвести до паніки серед громадськості та поширення небезпечної фейкової інформації.
- Військові конфлікти: у період військових конфліктів часто з'являється багато фейкових новин про здійснення авіаційних операцій та втрати сторін. Це може призвести до збільшення напруження між державами та загострення конфлікту.
- Реформи української авіації: під час реформування української авіаційної галузі можуть з'являтися неправдиві твердження про розміщення бюджетних коштів та корупцію в управлінні.

Зараз фейкові новини про авіацію та повітряний транспорт можуть поширюватися різними способами, включаючи соціальні мережі, новинні сайти, блоги та форуми. Часто фейки стосуються польотів, безпеки польотів, відмінностей між різними літаками та компаніями, а також змін у розкладах.

Одним зі способів поширення фейкових новин є ретвіт і публікації відомих осіб, таких як політики, спортсмени та знаменитості. Це може дати велику вагу неправдивим твердженням та посилити їх поширення.

Фейкові новини про авіацію також можуть бути неправильною інтерпретацією фактів або подій. Наприклад, деякі повідомлення можуть містити правдиву інформацію про подію, але неправильно зв'язувати ці події з авіацією або неправильно інтерпретувати їх наслідки.

Оскільки авіаційна індустрія дуже складна та технічна, фальшиві новини про неї можуть викликати паніку та непотрібну тривогу серед громадськості.

Тому важливо збирати та перевіряти інформацію з декількох джерел, перш ніж поширювати її далі. Також важливо бути критичним до інформації, яка надходить від ненадійних джерел, і звертатися до експертів, які можуть надати професійну оцінку подій.

Висновки до розділу 2

Українська авіація є важливим елементом військової оборони країни, і тому часто стає предметом фальшивих новин під час конфліктів. Основні нарративи фейкових новин про українську авіацію, що поширюються під час війни, можуть включати неправдиві твердження про українські літаки, їх використання та навіть наміри влади.

Канали поширення фейкових новин про українську авіацію можуть бути різноманітними, включаючи соціальні мережі, засоби масової інформації, державні та недержавні структури, а також звичайних людей, які вірять неправдивій інформації. Формат матеріалів також може бути різним, від текстів до відео, картинок та аудіозаписів.

Способи виявлення фейкових новин про українську авіацію можуть включати перевірку джерел, перевірку фактів та перевірку контексту інформації. Важливо переконатися, що джерело інформації є достовірним та надійним, перевірити правдивість інформації та звернути увагу на контекст, у якому вона поширюється.

Тематика фейкових новин за період повномасштабного вторгнення включає в себе наступні напрямки: фейкові новини про збиття великої кількості літаків, фейкові новини про приголомшливі досягнення у сфері авіації, фальшиві новини про перевагу противника в повітряному бою.

Отже, фейкові новини про українську авіацію можуть мати серйозні наслідки, тому важливо бути уважним та перевіряти інформацію перед тим, як її поширювати. Тільки в такий спосіб можна забезпечити об'єктивне та правдиве відображення дійсності та убезпечити суспільство від негативних наслідків фейкової інформації.

Для боротьби з фейковими новинами про авіацію можна використовувати різноманітні методи, включаючи:

1. Визначення маркерів фейкових новин знаходження спільних ознак фейкових новин про авіацію, які дозволяють відрізнити їх від фактів.
2. Підвищення медіа-грамотності: навчання громадян і журналістів розпізнавати фейки та відрізнити її від правдивої інформації.
3. Використання факт-чекінгу: перевірка інформації з допомогою фактів та джерел, щоб визначити, чи є вона правдивою.
4. Сприяння розвитку незалежних ЗМІ: підтримка медіа, які працюють незалежно від влади та політичних партій, що забезпечує більш об'єктивну та точну інформацію.
5. Забезпечення доступу до точної та достовірної інформації: створення державних порталів з авіаційною інформацією, забезпечення доступу до надійних джерел інформації про авіаційну безпеку.

Розділ 3.

ПРОТИДІЯ ВИКОРИСТАННЮ ФЕЙКОВИХ НОВИН В АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ

3.1 Провідні онлайн медіа України виявлення та протидії фейковим новинам

Ми живемо у світі новин, причому радше відкидаємо їх як недостовірні, аніж приймаємо. Згадайте відомий феномен читання старої газети, яку вивчають з великою зацікавленістю, аж допоки очі не помітять дату. Це свідчить про те, що новини не є власне новинами, вони віддзеркалюють і підтверджують модель світу, в якій нашу увагу привертають переважно відхилення від норми [28, с. 29].

Новини можуть виконувати різні функції:

- Відображати картину світу більш-менш об'єктивно;
- Свідомо спотворювати певні її аспекти;
- Будувати лише позитивну або негативну картину світу;
- Утримувати увагу аудиторії на потрібних аспектах;
- Свідомо перемикає увагу аудиторії з одних аспектів на інші [28, с. 29].

Фейки прийшли до нас в добре підготовлений для них світ, використовуючи соціальні мережі та інтернет-платформи як ефективний інструмент для поширення недостовірної інформації.

Фейкові новини, часто відомі як «фейки», становлять серйозну проблему в сучасному інформаційному просторі, включаючи й українські онлайн медіа. Це неправдиві або приховані інформації, які розповсюджують з метою введення в оману аудиторію чи впливу на її погляди.

Міллер розповідає читачам про два типи фейкових новин – про те, як відрізнити їх і як проти них вжити заходів. Міллер визначає фейкові новини як

велику кількість веб-сайтів та інших засобів масової інформації, які містять частково або повністю вигадані історії, які часто поширюються через соціальні мережі, а також як тенденцію впливових людей, які маркують історії, які виставляють їх у негативному світлі, як «фейкові новини», незважаючи на їх правдивість [49].

Тим часом поширення неправдивого, оманливого та екстремального контенту продовжуватиме підривати демократії в усьому світі [95].

Декілька факторів призводять до поширення фейкових новин:

1. Соціальні мережі: Багато людей отримують інформацію через соціальні мережі, де фейкові новини можуть швидко поширюватися.

2. Низька журналістська стандартність: У деяких випадках медіа можуть не дотримуватися високих журналістських стандартів, шукаючи сприятливі сенсаційні заголовки, щоб залучити увагу.

3. Політичні мотиви: Деякі групи можуть створювати фейкові новини для впливу на громадську думку, підштовхування політичних або ідейних поглядів.

4. Економічні інтереси: Деякі ресурси можуть створювати сенсаційні заголовки, щоб збільшити кількість переглядів та доходів від реклами .

Фактчекінг є ключовим інструментом у боротьбі з неправдивою інформацією та фейковими новинами. Цей процес передбачає ретельну перевірку фактів та визначення достовірності поданих в інформаційних матеріалах тверджень. Фактчекінг не є універсальним засобом, але разом із заходами саморегулювання медіа, освіти громадськості та ефективної роботи соціальних мереж, він стає важливою складовою боротьби із поширенням фейкових новин.

Під час фактчекінгу перевіряють: публічні заяви, відео, тексти та зображення.

З початком повномасштабного вторгнення українці стали свідками ще більш потужної інформаційної агресії з боку Російської Федерації та її засобів масової інформації. Ворожі фейки, фальшиві новини та маніпуляції проникають в наше медійне середовище через різні канали, включаючи поважні видання, сайти-сміттярки та соціальні мережі. Однак існують спеціальні ресурси, які дозволяють перевіряти та верифікувати інформацію.

Український інформаційний простір активно працює над виявленням та спростуванням фейкових новин, сюди можемо віднести громадські організації та державні структури. Наприклад:

- Центр протидії дезінформації при РНБО (щоденно у їхньому телеграм-каналі публікуються основні фейки та маніпуляції. На їхньому веб-сайті також оприлюднюються аналітичні звіти, тижневі огляди, інформаційні бюлетені за певний період, аналіз висвітлення певних тем у ЗМІ та інше.);

- Генеральний штаб Збройних сил України;
- Державна служба статистики України;
- Міністерство оборони України;
- Кабінет Міністрів України;
- Міністерство внутрішніх справ;
- Національна поліція України;
- Державна служба надзвичайних ситуацій (ДСНС);
- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки [90].

Інформаційне суспільство в Україні швидко розвивається, що викликано подальшим поступом інформаційних технологій та інтернету. З цим пов'язано виникнення нового виду медіа – онлайн-медіа. Важливим чинником розвитку громадянського суспільства є вільні й відкриті медіа, тому вони займають центральне місце серед інституцій цивілізованої держави. А властивість онлайн-медіа оперативно поширювати інформацію серед необмеженої кількості людей роблять їх одним із головних видів медіа. Тому, розуміння характеристик онлайн-медіа є необхідним для з'ясування їх змісту та сутності [14, с. 105].

Однією із вимог вступу до Європейського союзу було прийняття закону про медіа, який був прийнятий 13 грудня 2022 року, а набрав чинності 31 березня 2023 року. До видання Закону України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX науковцями висувалися різноманітні підходи до розуміння медіа взагалі, й онлайн-медіа зокрема [62].

Онлайн медіа – це медійні засоби, які надають інформацію через Інтернет. Це може включати в себе новинні сайти, блоги, соціальні мережі, відеохостинги, інтернет-радіо та інші цифрові платформи. Такий формат надає можливість отримати доступ до інформації в режимі реального часу та здійснювати взаємодію з контентом. Вони відкривають нові можливості для доступу до інформації, але також породжують нові виклики, такі як проблема фейкових новин та потреба в медіаграмотності для користувачів.

Закон України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX визначив медіа (засіб масової інформації) як «засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою» [71].

Коли йдеться про вплив фейкових новин на формування масової свідомості, важливо відзначити, що це явище стає все більш відомим і обговорюваним серед лідерів світових країн. Його вплив відчуває, мабуть, практично кожен мешканець нашої планети [13, с. 75].

В Україні існують деякі провідні онлайн-медіа, які активно працюють над виявленням та протидією фейковим новинам. Ось декілька прикладів: «StopFake» – Проект «StopFake» був створений у Києві в 2014 році групою журналістів і спеціалізується на виявленні та спростуванні фейків та фейкових новин. Матеріали, опубліковані на ресурсі, включають фактчеки та інші інструменти, які допомагають користувачам розрізнити правдиву інформацію від маніпуляцій. Крім самого спростування фейків, сайт пропонує розділи, такі як «ФВЧЕК» для перевірки новин, які позначаються у Facebook, «Окремий погляд» з аналітичними статтями, «Контекст» із розборами кейсів російської пропаганди, «Дослідження» та «Медіаграмотність» із навчальним матеріалом.

Розбори фейків на ресурсі завжди детальні, вони вказують на різні види фейків і супроводжуються скріншотами та посиланнями на джерела.

«Detector Media» – це онлайн-платформа, яка спеціалізується на моніторингу медіа та виявленні фейкових повідомлень, активно займається ідентифікацією та розкриттям фейків в українських ЗМІ. Вони використовують три основні маркування для інформації – фейки, маніпуляції та викриття. «Детектор» розглядає та пояснює новини, проте утримується від публікації посилань на першоджерела чи ілюстрацій.

Також платформа запустила подкаст «Русській фейк, іді на***!», який доступний на різних платформах (Apple Podcasts, Google Podcasts, MEGOGO Аудіо, НВ Подкасти, SoundCloud тощо), де обговорюють та спростовують фейки, пояснюють принципи роботи пропаганди та дають поради, як самостійно розрізнити і зупинити поширення російських фейків.

«Без Брехні» – це ініціатива, що виникла в рамках ГО «Центр аналітики і розслідувань». Сервіс має різноманітні складові, такі як освітня (Фактчек лаб з освітніми матеріалами та посібниками), розважальна (меми, відео), а також секції розбору міфів та фактчеку різноманітних інформаційних повідомлень із російського та українського медіапросторів. Однією з особливостей ресурсу є проведення фактчеку регіональних новин. В розділі «Фактчек-регіон» користувач може обрати один із шести підрозділів (Волинь, Дніпропетровщина, Тернопіль, Луганська область, Запоріжжя, Херсонська область) для уніфікованого пошуку потрібної інформації.

«VoxCheck» – це проект з фактчекінгу, реалізований Вокс Україна. В розділі, присвяченому перевірці фейків, який зараз називається «Вокс про війну», представлені два підрозділи: «Спростування фейків», де надаються перевірки новин з маркуванням «фейк» («фотофейк», «відеофейк»), «маніпуляція», з розборами та лінками, і «Аналітка» – статті, які пояснюють та вивчають пропагандистські стратегії, кейси та внутрішні проблеми України. Порівняно з ресурсом «StopFake», тут можна знайти більше фейків чи маніпуляцій, спрямованих на внутрішній інформаційний ринок.

Інститут масової інформації – це українська громадська організація та журналістський аналітичний центр. Основна мета діяльності інституту полягає у захисті свободи слова, підтримці розвитку української журналістики та вивченні громадської думки та інших явищ, пов'язаних із формуванням масової свідомості. Організацію засновано в жовтні 1995 року за участі українських та іноземних журналістів. У вересні 2007 року ІМІ приєдналося до Міжнародної організації з захисту свободи слова (IFEX). На веб-сайті Інституту масової інформації проводяться дослідження фейків, наративів, джінсів та контенту, що супроводжуються скріншотами та посиланнями на первинні джерела.

«По той бік новин» – це ініціатива «Інституту розвитку регіональної преси», яка розпочала свою діяльність з 1 серпня 2018 року і спрямована на незалежну інформаційну кампанію з розвитку медіаграмотності, фактчекінгу та критичного мислення. Сайт містить окремі розділи, присвячені фейкам, які розподілені за темами, маніпуляціям, достовірним новинам та спеціальним проектам. Зокрема, на порталі представлені розділи з фейками на гендерну тематику та воєнні фейки («по той бік війни»).

«НотаЄнота» – це освітній ресурс, що існує виключно у соціальних мережах. Свою діяльність він спрямовує на публікацію фейків у вибіркового порядку, зосереджуючись більше на методах їх поширення та структурі. Онлайн медіа в Україні грають важливу роль у виявленні та розкритті російських фейків. Це сприяє зміцненню інформаційної безпеки та формуванню правдивого зображення подій.

Отже, із запровадженням в Україні воєнного стану вітчизняний інформаційний простір заповнили фейки та фейкові новини. Саме фейкові новини РФ видає за реальну новину, поширюючи їх не лише в традиційних ЗМІ, а й соціальних мережах. Українські онлайн-медіа активно залучені до боротьби з фейками та фейковими новинами, особливо з тими, які походять з Російської Федерації, використовуючи фактчекінг, виділяючи фейки, аналізуючи їхній вплив. Важливо відзначити, що боротьба з фейковими

новинами є складним завданням, і ці методи не можуть гарантувати повне припинення поширення фейків. Проте вони допомагають збільшити рівень обізнаності та критичного мислення серед читачів, що роблять їх менш схильними до впливу фейкової інформації.

3.2. Особливості поширення правдивих матеріалів з авіаційної тематики як протидія фейковим новинам

У XXI столітті спостерігаються нові підходи до інформаційного протистояння, де ефективно поєднання маніпуляцій свідомістю, впливу на думки та рішення громадськості взаємодіє з традиційними методами ведення війни. Змішане використання викривлених та завідомо неправдивих подій і образів політичних постатей суттєво впливає на сприйняття населення, сприяючи поширенню сумнівів і недовіри до влади. Це може викликати агресивну реакцію та ворожість до інших національностей, а також підсилити явища дискримінації. Важливим аспектом є те, що представлення інформації може здійснюватися таким чином, що постраждалі від інформаційного впливу сприймають його наслідки як власний вибір, єдиний можливий та правильний [39, с. 114].

Україна перебуває у стані війни з Російською Федерацією. Ще до трагічних подій, які відбулися 24 лютого 2022 року, РФ розпочала інформаційну війну проти нашої країни.

Сьогодні надзвичайно складно точно визначити момент початку інформаційної атаки Росії на Україну. Однак ми можемо з впевненістю стверджувати, що цей процес триває не один рік [10, с. 42].

Однак збройний конфлікт є лише однією частиною обширних воєнних дій, які Російська Федерація розгорнула проти України з метою анексії території. Найбільш об'ємна і впливова частина антиукраїнської кампанії розгортається в інформаційному просторі росіян та на міжнародних платформах. Тут В. Путін переписує історію, аби приписати Росії княгинь, території та навіть видатних українців. Підкреслюючи, що всі ці постаті жили

та працювали у період, коли Україна входила до складу СРСР, він аргументує, що їхні досягнення пов'язані з існуванням єдиної країни, і, отже, не можна стверджувати, що це – українські особистості [39, с. 115].

Також Російська Федерація поширює фейки, фейкові новини, маніпуляції, пропаганду, наративи на авіаційну тематику з метою спотворення фактів та створенню негативного уявлення про Україну або засудити їхні дії за якісь події та для маніпулювання громадською думкою.

Фейкові новини представляють собою широко поширену та неправдиву інформацію, яка призначена обманювати, вводити в оману або викликати негативні емоції у читачів чи глядачів. Цей термін також використовується для опису штучно створеної інформації, яка призначена шкодити комусь чи чомусь. Наведемо основні характеристики фейкових новин:

1. Неправдивість. Фейкові новини містять неправдиві факти або інтерпретації подій, що можуть бути вигаданими або перекрученими для створення вигідного чи провокативного наративу;
2. Масове поширення. Фейкові новини часто швидко розповсюджуються через соціальні мережі, новинні сайти, електронні листи та інші медіа-канали. Сприяє цьому велика швидкість інформаційного обміну в інтернеті.
3. Мета обману. Основна мета фейкових новин – обманути аудиторію та викликати емоційну реакцію. Це може бути реалізовано з політичних, економічних, соціокультурних або інших мотивів.
4. Використання провокативних заголовків. Фейкові новини часто використовують провокативні або сенсаційні заголовки, щоб привернути увагу читачів та підвищити їхні емоційні реакції.
5. Використання маніпуляційних засобів. Вони можуть використовувати фотомонтаж, вигадані інтерв'ю, неправдиві цитати чи інші маніпуляції для створення вигаданого образу подій.

6. Змішання фактів і думок. Фейкові новини можуть змішувати факти та думки, ускладнюючи відрізнєння об'єктивної інформації від суб'єктивних оцінок.

7. Використання псевдоекспертів. Замасковані псевдоексперти або неправдиві джерела можуть надавати вигляд авторитетності фейковим новинам.

8. Підготовка для виклику емоцій. Фейкові новини часто конструюються так, щоб викликати сильні емоційні реакції, такі як обурення, страх, неприязнь або радість.

Фейки відзначаються тим, що їх можна було б ігнорувати, розглядаючи їх як байки чи гуморески, якби вони не виступали інформаційною зброєю масового впливу у війні, яку веде Росія проти України. Головна мета фейкових повідомлень, що використовуються як інструмент інформаційної війни, полягає в тому, щоб насяяти сумніви та переконати аудиторію у правдивості наданої інформації. Завдання включає фальшиві повідомлення аудиторії, просування власних поглядів, політики чи позицій, виклик агресії, похитування позиції індивіда, виклик сумнівів, посів паніки, зміну думки аудиторії, спонування до певних дій, активізацію уваги і зацікавленості, переконання аудиторії за допомогою вигаданих фактів, залякування тощо [32, с. 185].

Фейкові новини стали популярними, частково через втрату довіри до традиційних та урядових ЗМІ. Багато людей вважають, що ці джерела інформації часто підтримують неправдиву інформацію з метою досягнення політичних чи соціальних цілей. Спільноти у соціальних мережах, навпаки, іноді розглядаються як платформи, де можна знайти більш об'єктивну інформацію.

Соціальні мережі, хоча полегшують доступ до демократії, відкритості і свободи слова, також надають необмежені можливості для поширення неправдивої інформації з метою маніпулювання громадською думкою. Виникає необхідність розробки кампаній та стратегій для протидії фейковим

новинам, з метою запобігання втраті довіри до інтернет-технологій і демократії в цілому [21, с. 76].

Щодо методів поширення фейків, розрізняють масмедійні фейки (створені спеціально для ЗМІ і розповсюджені через них) і мережеві чутки (коли ідеї або думки розповсюджуються через соціальні мережі). Щодо форм фейків можна виділити фотофейки, відеофейки і фальшиві журналістські матеріали.

1. Фотофейк – це вираження, яке вказує на фотографію, яка була змінена або вигадана таким чином, щоб створити образ, який може бути обманливим або неправдивим. Фотофейк може включати в себе різні види маніпуляцій зображеннями, такі як фотомонтаж, ретуш, колірна корекція, або використання різних програм та фільтрів для зміни вигляду фотографії.

2. Відеофейк – це відеозапис, який був створений чи змінений для того, щоб створити образ або сцену, яка може бути обманливою чи неправдивою. Відеофейки можуть включати в себе різноманітні технології для маніпулювання відеозаписами, щоб змінити зміст, контекст чи смисл відео. Наприклад: глибокі фейки (deepfakes), відеомонтаж, синтез відео, масштабування обличчя (Face-swapping), віртуальна реальність (VR) і анімація.

3. Фейковий журналістський матеріал – це інформація, яка претендує на статус журналістського, але фактично є неправдивою, призначеною для обману або маніпуляції громадською думкою. Цей тип фейкової інформації може включати в себе різні форми, такі як фейкові новини, вигадані репортажі, маніпульовані фотографії та відео, а також недостовірні аналітичні статті. Основні риси фейкового журналістського матеріалу: неправдиві факти, сенсаційні заголовки, маніпуляція інформацією, використання псевдоекспертів, відсутність перевірки фактів, направленість на аудиторію, швидке поширення.

Фейкові новини є одним із ключових викликів національній безпеці України [100].

Слід зауважити, що фейки активно використовуються багатьма країнами, медіа різних видів.

Фейкові новини є поширеним явищем і використовуються не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах світу. Існують видання та інтернет-платформи, які активно поширюють інформацію, яка може бути сумнівною щодо якості або навіть абсурдною. Це явище свідчить про необхідність розвитку критичного мислення в громадськості і активного використання інструментів фактчекінгу для перевірки достовірності інформації перед тим, як її приймати та поширювати [43, с. 90].

Один з популярних телеграм-каналів в Україні, що став активним під час повномасштабного вторгнення, - «Труха Україна», відзначився швидким та оперативним висвітленням військових подій у Харкові та його околицях, зокрема після 24 лютого 2022 року. Канал отримав популярність завдяки відправці підписниками відео та фотографій, що стосуються російського вторгнення, і це дозволило йому швидше інформувати про події порівняно з традиційними ЗМІ та іншими телеграм-каналами. Значний обсяг зворотного зв'язку від глядачів дозволив керівництву каналу випереджати інших в постачанні актуальної інформації. Важливо відзначити, що «Труха» часто публікував матеріали, такі як фотографії і відео ракетних ударів, але також відомий за публікації фейків, маніпуляцій та інформації, яка потім виправлялася або оновлювалася з відповідною адміністративною приміткою (Додаток Б).

Протидія поширенню фейкових новин включає в себе різні стратегії та підходи для ефективного виявлення, усунення та запобігання розповсюдженню неправдивих повідомлень.

Після 24 лютого 2022 року в Україні активно функціонують Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки та оборони України та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики. Ці організації ведуть постійний моніторинг російської пропаганди, дезінформації та фейків, а також

займаються спростуванням фейків та фейкових новин для населення. Крім того, вони проводять роз'яснювальну роботу, спрямовану на випередження, пояснюючи механізми впливу пропаганди на свідомість та зміну поведінки громадян [22, с. 9].

Російські пропагандисти активно поширюють фейкові новини на тему авіації. Оскільки авіація грає важливу роль у стратегічних операціях на різних етапах конфлікту. Використовуючи не тільки традиційні ЗМІ, а також онлайн-медіа та соціальні мережі. Наведемо декілька прикладів:

1. Російський Telegram-канал «Шейх Тамир» та медіа поширили слова міністра оборони Росії, про нібито збиття РФ 37 бойових літаків України за жовтень 2023 року. Це в 2 рази більше, ніж кількість обіцяних Києву F-16. Дане фейкове повідомлення спростоване командою «VoxCheck» [81].

2. Російське пропагандистське агенство ТАСС, поширило фейкову новину, стверджуючи, що «чинний льотчик ЗСУ здійснив переліт на російську сторону». Зазначалося, що льотчик вертольота Ка-52 Олексій Воєвода повідомив про це пропагандистам та організував зазначений переліт. Однак, за даними джерел УП, усі льотчики Повітряних сил і Сухопутних військ ЗСУ – на місці [74].

3. Пропаганда РФ поширює фейк про підготовку Україною авіацію 25 та 26 серпня 2023 року на якому покажуть новітні розробки дронів. Однак у Центрі протидії інформації спростовують даний фейк [72].

4. Ряд російських Telegram-каналів поширюють новину, нібито на сході тимчасово окупованого Криму було збито український безпілотник. Однак безпілотник виявився розвідувально-ударним БПЛА Mohajer-6 іранського виробництва, що знаходиться на озброєнні РФ [57].

5. Російський Telegram-канал «Украина.ру», російські ЗМІ «ДНР.news.,ru» та сайти «ZOV ДНР», поширили фейкові кадри «збитого» українського вертольота Мі-8. Цей фейк був спростований командою «StopFake», оскільки в лютому 2020 року британський телеканал SkyNews опублікував відео з тими ж кадрами, але із зовсім іншим описом. За даними

ЗМІ, на запису зображено збитий повстанцями сирійський військовий вертоліт. Однакове загоряння фюзеляжу літального апарату та колір неба свідчать про те, що це той самий інцидент [84].

6. «Риа Новости» поширила фейк американського прокремлівського «експерта», нібито українська авіація повністю розгромлена. «Росіяни рознесли вщент ключову техніку ЗСУ (засоби авіації — прим. ред.). Літак МіГ-29 тільки піднімається в повітря, як його збивають. Наступного дня вони (ЗСУ — прим. ред.) злітають двома літаками, їх збивають. Цей аспект, авіація, повністю знищено в ЗСУ», – зазначив він. Для спростування даного фейку «Інсайдер» звернувся до інформації голландського незалежного проекту Oryx, який щодня оновлює зведення втрат техніки з обох сторін [87].

7. Російський Telegram-канал «Fighterbomber» поширив фейкову обкладинку журналу Chronicles, яка стверджувала про перевагу Росії в авіації над Україною. На зображенні російський винищувач, "мисливець за привидами", полює на українського «привида Києва». Однак це фейк, оскільки на обкладинці вказано, що це серпневий номер журналу. На сайті Chronicles є обкладинки усіх номерів журналу, і серпневий випуск присвячений виборам у США [83].

8. Кілька українських і російських ЗМІ розповсюдили фейкову інформацію про те, що зруйнований російськими військами транспортний літак АН-225 «Мрія» відвезли на утилізацію, «на брухт». Разом із цією новиною було опубліковане відео, на якому видно, як частини літака витягують із ангару. Проте цей фейк був спростований державним підприємством «Антонов» [78].

9. Російські ЗМІ розповсюджують недостовірну інформацію про те, що армія РФ, за їхніми словами, «повністю знищила» український флот Bayraktar – турецьких ударних безпілотників, посилаючись на американське видання Business Insider. Однак цей фейк був спростований, оскільки відповідна стаття в Business Insider не містить інформації про те, що всі байрактари в Україні були знищені [80].

10. Російські загарбники маніпулюють матеріалом журналіста німецького видання «Der Spiegel» Йорга Ремера для поширення фейку про нібито вбивство Силами оборони України кількох мирних жителів під час спроби збити іранські дрони. Даний фейк Йорг Ремер при зверненні команди «StopFake», спростував [76].

11. Російські пропагандистські канали поширили неправдиву інформацію про те, що активний льотчик Збройних Сил України, як вони стверджують, виконав переліт на російську територію. Проте цей фейк був спростований Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України (Додаток В).

Російська Федерація в своїй інформаційній агресії використовує різні методи для поширення фейкових новин. Це може включати створення підроблених статей та відео, використання ботів у соціальних мережах, а також зловживання новинами, які можуть бути спотворені або вигаданими.

Для розповсюдження фейкових повідомлень Російська Федерація клонувала сайти українських медіа «Уніан», «Економічну правду» та «UNN» (Українські національні новини).

Тому Центр протидії дезінформації при РНБО України просить користувачів перевіряти всю сумнівну інформацію через новий фактчек-бот ПЕРЕВІРКА. Він допомагає виявляти відверті фейки, брехню й пропаганду РФ.

3.3 Документалістика про авіаційно-космічну галузь як протидія фейковим новинам

Під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну активізувалися дослідження в армійській та тактичній авіації. Зокрема після початку російської агресії активізувалася робота з модернізації ударних вертольотів, БПЛА та дронів.

Тактична авіація – це різновид військової авіації у більшості держав світу. Призначені для знищення літаків і безпілотних засобів противника.

Повітряні сили ЗСУ використовують чотири основні типи літаків: винищувачі МіГ-29 та Су-27, фронтові бомбардувальники Су-24М (і їх розвідувальна версія Су-24МР) та штурмовики Су-25.

Армійська авіація є складовою частиною Сухопутних військ Збройних сил України, вона має на меті виконання завдань авіаційної підтримки в різних умовах загальновійськового бою. Заснована на високій мобільності та ефективності, армійська авіація відзначається як найбільш мобільний та ефективний елемент Сухопутних військ Збройних сил України, що виконує найбільш відповідальні завдання. Гелікоптери є основним родом техніки, якою озброєні частини та підрозділи армійської авіації України [53].

БПЛА – це абревіатура від «Безпілотний літальний апарат». Іноді його також називають дроном, який може оперувати без пілота на борту. БПЛА використовується в різних галузях, таких як моніторинг, фото- та відеозйомка, логістика, безпека та багато іншого. Вони можуть бути автономними або керованими віддалено за допомогою спеціальних пультів чи програмного забезпечення.

Безпілотні літальні апарати мають величезний вплив на хід війни в Україні, оскільки обидві сторони конфлікту, використовують їх у російсько-українській війні. Комерційні безпілотники застосовуються разом із спеціальними військовими розробками, такими як турецькі безпілотники «Bayraktar», які використовуються українськими силами, та іранські «Shahed», які використовуються російськими військами. Тому, Міністерство цифрової трансформації і Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) підписали меморандум про співпрацю для посилення «Армії «дронів» у межах платформи UNITED24. Проєкт стартував 1 липня 2022 року, в межах програми запланована системна закупівля дронів, їх ремонт, а також курси навчання відповідних фахівців.

Також, варто зазначити, що Космічна галузь в Україні розвивається і сьогодні, наприклад у квітні 2023 року Державне космічне агентство підписало

договір з NASA про співпрацю з дослідження космосу. Крім цього, в Україні виробляються двигуни для ракет- носіїв, космічні апарати та самі ракети-носії.

Серед різноманітних впливів, що визначають сучасний світ, найбільш поширеним є вплив інформаційний, який представляє собою інструмент, що приносить нові виклики та загрози, пов'язані з поширенням фейкових новин, фейків та неправдивою інформацією [10, с. 40].

У російсько-українській війні інформаційна агресія втілена в різних фальшивих новинах, деструктивних наративах пропаганди. Спрямованість російських комунікаторів саме на поляризацію та розкол українського суспільства почалася напередодні війни 2014 р. Напочатку пропагандистської діяльності активно працювали матеріали в соціальних мережах, тексти яких були засновані на судженнях, маніпулятивності, підміні понять, множинності інтерпретацій [25, с. 275].

На сьогодні існує ряд ресурсів, які можна використовувати для перевірки достовірності інформації. Наприклад, FotoForensics є веб-сайтом, який використовує метод аналізу рівня помилок для визначення того, чи була фотографія піддана редагуванню. Сервіс Findexif.com дозволяє завантажити фотографію або вказати посилання на неї, щоб визначити час зйомки та інші параметри. Деякі засоби, такі як Google Maps, Geofeedia і Panoramio, надають інформацію про місце розташування зображення за допомогою GPS. Сервіси пошуку оригінальних зображень, такі як Google Search by Image та TinEye, також корисні для перевірки інформації. Крім того, програма JPEGsnoop дозволяє переглядати метадані форматів файлів, таких як JPEG, AVI, DNG, PDF і інші [6, с. 75].

З появою інтернету та соціальних мереж, поширення інформації стало надзвичайно швидким та доступним. Авіаційна тематика не є винятком, із загальним обсягом інформації про авіацію, що циркулює в онлайн-середовищі.

Авіація в Україні стикається з низкою викликів, які знаходять своє відображення у ЗМІ. Серед основних питань, які часто обговорюються, – безпека, стан авіаційної інфраструктури та ефективність роботи авіакомпаній.

Однією з найсерйозніших проблем є безпека. Після трагедії зі збиттям літака рейсу МН17 над Донецькою областю України у 2014 році уряд та авіаційні організації працюють над підвищенням безпеки повітряного простору [18, с. 298].

Зараз Україна ефективно протидіє російським фальшивим новинам, перемагає на інформаційному фронті, який не менш важливий, ніж поле бою, та набирається досвіду.

Наприклад, О. Мельникова-Курганова, В. Васильченко та М. Лашкіна провели дослідження висвітлення теми безпілотників у онлайн-медіа під час війни в контексті авіації [17] та особливості контенту з авіаційної тематики в українській онлайн журналістиці [18], що є актуально в період інформаційної агресії.

Документальний фільм — це вид кіно- або відеопродукції, які створюються для документування реальних подій, розповіді про реальних людей або опису реальних явищ. Вони розширюють наше розуміння світу, надаючи інформацію, відкриваючи нові погляди та провокуючи дискусії. Такі фільми часто зосереджуються на реальній проблематиці, історичних подіях, наукових дослідженнях або життях значних особистостей [18, с.299].

У сучасних публіцистичних сюжетах та документальних фільмах про війну, авіація часто зображується як ключовий засіб у боротьбі з тероризмом. Авіація є невід'ємною частиною війни, і документальні фільми є важливим засобом візуального представлення ролі авіації від імені військових і цивільних пілотів, механіків та інших фахівців. В документальних фільмах авіація висвітлюється як символ безпеки та ефективності військових операцій. Літаки є головними об'єктами фільмів, але дрони можуть бути згадані в сюжеті або використані як обрах-деталь [17, с. 67]. Нами було проаналізовано документальні фільми, які вийшли за період повномасштабного вторгнення:

1. Документальний фільм про льотчиків ЗСУ: Володарі неба. Даний документальний фільм розповідає про чотирьох пілотів Вадима Ворошилова, Ростислава Лазаренка, Дмитра Шкаревського та Ігора Кисельова, які попри

перевагу окупантів в повітрі, обороняють мирні міста й села, про відвагу та самопожертву військових льотчиків, які захищають українське небо від десятків тисяч ракет і безпілотників РФ. Фільм розглядає не тільки сучасні аспекти війни, але й історію української авіації, зокрема, відзначаючи більш вразливий момент у розвитку авіаційної галузі після розпаду СРСР. За 45 хвилин стрічка висвітлює ключові етапи, які призвели до занепаду української авіації, такі як передача Росії стратегічних бомбардувальників і крилатих ракет у 1990-х, проблеми з авіаційним паливом та неякісне технічне обслуговування на початку 2000-х, а також захоплення Росією аеропорту «Бельбек» біля Севастополя, який служив базою для десятків українських літаків. Також у фільмі чергуються інтерв'ю пілотів з рідкісними кадрами під час бою та під час тренувань.

2. Документальний фільм «Воїни неба». Прем'єра фільму відбулася 5 квітня 2023 року. Фільм про сильних духом пілотів 7-ї бригади тактичної авіації Повітряних Сил ім. Петра Франка, які, на жаль, не всі повернулися з бойових завдань. У фільмі розповідається про роботу пілотів ЗСУ, яким в перші дні повномасштабного вторгнення вдалося стримати ворога. Також у фільмі можна побачити як українські пілоти керують літаками Су-24 та знищують колони російських військ під Гостомелем і Броварами, як допомагали відвойовувати Херсон та о. Зміїний.

3. Документальний фільм «Крила легенди Байрактар». Документальний фільм від українського телеканалу 1+1, про БПЛА, який був розроблений Байкаром на національному рівні став символом війни України проти Росії.

4. Документальний фільм «Льотчики. Повернення». Висвітлює історію простих людей, що виконували свої обов'язки і захищали Батьківщину. Документальний фільм відображає події, які відбувались і відбуваються на Сході нашої країни, про події, які довелось пережити українським льотчикам під час перебували в зоні АТО.

5. Документальний фільм «Воєнна розвідка України: на морі, у небі, на землі». Документальний фільм знятий журналістом, а нині

військовослужбовцем Артемом Шевченком. Фільм складається з трьох частин: про участь військовослужбовців ГУР МОУ в авіапрориві на Азовсталі, битві за острів Зміїний та контрнаступі на Харківщині.

Крім того, на Франкфуртському книжковому ярмарку видавництво Yakaboo Publishing представило книгу, спрямовану на залучення міжнародної уваги до подій в Україні та для того, щоб розповісти світові про російсько-українську війну. У даному виданні читачі можуть знайти історію розвитку воєнної розвідки України та її спецоперації, а також висловлення учасників подій, цікаві факти та ілюстрації.

6. Документальний фільм «Авіапрорив на Азовсталь. Небо», що входить до документальної трилогії Артема Шевченка "Воєнна розвідка України: на морі, у небі, на землі", вийшов на екрани 8 березня 2023 року в ефірі національного телемарафону. Це перший фільм трилогії, який розкриває невідомі деталі унікальної повітряно-десантної спецоперації ГУР під час оточення ворогом Маріуполя. Протягом 47 хвилин глядачі отримають можливість переглянути унікальні кадри повітряних вильотів до оточеного ворогом міста, які відбулися наприкінці березня 2022 року.

7. Документальний фільм «Все добре, мам». Документальний фільм Євгенії Мазур, створений платформою пам'яті Меморіал. Це історія про трьох жінок Зінаїду Гевак, Тетяну Демчук та Галину Ваховську, які втратили своїх дітей під час оборони Маріуполя. Іван Ваховський, Богдан Демчук та Антон Гевак загинули під час виконання бойового завдання у вертольоті.

Варто зазначити, що висвітлювання (інтерв'ю) історій пілотів також відіграє важливу роль в цій інформаційній війні з фейками. Взавши до уваги, що пілоти відіграють важливу роль у формуванні інформаційного простору під час воєнних конфліктів, їхня участь може суттєво впливати на ефективність військових операцій та загальне сприйняття військових подій. Наприклад, військовий льотчик Андрій Пільціков (позивний «Джус») У 2022 році він побував у Сполучених Штатах, де зустрівся із радником президента США Джо Байдена з національної безпеки Джейком Салліваном. Спілкувався про

надання Україні ППО, озброєння для сухопутних військ і літаки. Андрій Пільщіков мріяв, щоб українська авіація була не гіршою, ніж у США чи Великій Британії.

Чималий його внесок і в підтримку побратимів – пілотів гелікоптерів. Саме у розмові з «Джусом» Адам Макос дізнався, що українські пілоти винищувачів почали отримувати покращене спорядження, а от у їхніх колег з гелікоптерів з цим ще проблема: летіли в бій зі старими шоломами та невогнетривкими костюмами [55].

На жаль, пілот загинув 26 серпня 2023 року на Житомирщині під час зіткнення навчальних літаків Л-39.

Ще одним з найкращих українських пілотів-винищувачів є Андрій Ворошилов (позивний Karaya). 12 жовтня під час масованої атаки росії Владислав Ворошилов зумів збити 5 іранських дронів-камікадзе «Shahed-136» (три – на півдні, два – над Вінницею) й дві крилаті ракети.

Однак під час бойового завдання уламок пошкодив його літак, тому пілот, ризикуючи власним життям, відвів підбитий «Міг-29» від населеного пункту на Вінниччині й катапультивався [61].

Легендарним керівником «Привидів Києва» називали Михайла Матюшенка (позивний «Дід»). Льотчик з Бучі до повномасштабного вторгнення обіймав посаду керівника однієї з авіакомпаній, очолював громадське формування охорони правопорядку. Під керівництвом «Діда» після бойових завдань всі «Привиди Києва» поверталися живими, а 40 бригада тактичної авіації не зазнавала втрат у повітрі під час боїв з окупантами [60].

На жаль, загинув в повітряному бою над Чорним морем.

Також соціальна платформа «Memorial.of.heroes» публікує дописи про пілотів, які загинули під час повномасштабного вторгнення, захищаючи повітряний простір України. Меморіал створений, щоб кожний громадянин міг дізнатися про військових пілотів, військових ЗСУ та інших, які загинули під час російсько-української війни.

Р. Есхакзай на своєму YouTube каналі випустила відео про «літак Мрія» за добу до початку повномасштабного вторгнення російських військових в Україну. В цьому випуску можна дізнатися більше про АН-225 «Мрія», оскільки про літак розповідають капітан АН-225 «Мрія» Юрій Булавчик та пілот Дмитро Антонов. Також побачити наслідки приходу російських військових і причини знищення літака.

На YouTube каналі «Ми-Україна» вийшов документальний проєкт «Крила Мрії: Історія створення та знищення легендарного літака АН-225». В даному документальному проєкті висвітлені неочікувані факти про найбільший у світі літак, інженери, пілоти та командир літака розповіли, як саме проектувався АН-225 «Мрія» і як він вирушив у свій перший політ. Також згадано моменти під час повномасштабного вторгнення та як російські війська зруйнували український символ, літак «Мрія» 27 лютого 2022 року під час повітряної атаки на аеропорт Гостомель.

Даний сюжет є дуже важливим, оскільки російські ЗМІ поширюють фейкові новини про розбір на деталі знищеного літака АН-225 «Мрія», а також поширюють фейкові новини, що саме українські військові в перші дні повномасштабного вторгнення захопили військовий аеродром в м. Гостомель та знищили літак «Мрія» (Додаток А).

Отже, висвітлення авіаційних подій, документування фільмів є дуже важливим під час війни, оскільки вони допомагають розширити наше розуміння світу навколо нас і залишають слід в історії.

3.4. Рекомендації для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі

У наш час інформаційної перенасиченості фейкові новини представляють собою серйозну проблему, з якою суспільство стикається. В авіаційно-космічній сфері, де безпека та достовірність інформації мають високий пріоритет, розпізнавання фейків відіграє важливу роль. Оскільки

швидкість поширення новин у цьому галузі може мати серйозні наслідки, ми пропонуємо деякі поради для ефективного виявлення фейкової інформації:

1. Перевірка джерела. Перевірте назву видання чи сайту, на якому ви читаєте новини. Достовірні видання мають добру репутацію. Звертайте увагу на доменні імена. Фейкові новини часто походять від доменів, які намагаються схожістю на відомі засоби масової інформації. Якщо наведені джерела – це відомі та авторитетні організації в авіаційній та космічній галузях (наприклад, NASA, Інститут космічних досліджень тощо), це може підвищити достовірність матеріалу.

2. Перевірка автора. Перевірте, хто є автором статті чи матеріалу. Якщо це експерт з певної області авіації чи космічних технологій, це може свідчити про достовірність інформації. Якщо інформація відсутня чи неперевірена, це може бути попередженням.

3. Перевірка дати. Переконайтеся, що інформація є актуальною. Фейкові новини можуть використовувати застарілі події для створення враження «актуальності».

4. Перевірка інших джерел. Знайдіть інші незалежні джерела, які підтверджують ту саму інформацію. Якщо тільки одне джерело повідомляє про подію, це може бути попередженням.

5. Консультуйте експертів. Якщо виникають сумніви стосовно новини, зверніться до експертів з авіаційно-космічної галузі. Вони зможуть прояснити ситуацію і вказати на можливі фейкові ознаки новини.

6. Критичне мислення. Питайте себе, чи виглядає інформація правдоподібною. Фейкові новини можуть містити суперечливість, логічні прогалини або неадекватні докази.

7. Перевірка фото та відео. Використовуйте засоби оберненої пошуку зображень, такі як Google Images, щоб перевірити автентичність фото чи відео.

8. Увага до заголовків. Фейкові новини часто використовують сенсаційні заголовки для привертання уваги. Перед тим, як поширювати інформацію, переконайтеся, що ви прочитали всю статтю і розумієте контекст.

9. Перевірка наявності цитат та джерел. Вірогідні новини мають цитати від експертів, посилання на джерела і фактичні дані.

Виявлення фейкових новин про авіаційно-космічну галузь має кілька ключових цілей. По-перше, це дозволяє зберегти об'єктивність та точність інформації, що стає основою для прийняття обґрунтованих рішень. По-друге, виявлення фейкових новин сприяє запобіганню поширенню неправдивої інформації та уникненню негативних наслідків у сфері авіації. По-третє, виявлення фейкових новин сприяє збереженню довіри до джерел інформації та медіа загалом, що є важливим для функціонування демократичного суспільства.

Отже, уважність та критичне мислення є ключовими елементами у виявленні фейкових новин в авіаційно-космічній галузі. Якщо ви сумніваєтеся у достовірності інформації, краще перевірити її перед тим, як поширювати. Використовуючи ці критерії, можна збільшити ймовірність виявлення фейкових новин та уникнення їх поширення в авіаційній галузі.

Висновки до розділу 3

Фейкові новини, часто відомі як «фейки», становлять серйозну проблему в сучасному інформаційному просторі, включаючи й українські онлайн медіа. Це неправдиві або приховані інформації, які розповсюджують з метою введення в оману аудиторію чи впливу на її погляди. Тому протидія використанню фейкових новин є критичним завданням, яке вимагає невідкладних заходів у всіх аспектах цієї сфери.

Використання фейкових новин в авіаційно-космічній галузі може мати серйозні наслідки для безпеки польотів, довіри пасажирів та іміджу авіакомпаній. Фейкові новини, які можуть включати інформацію про неіснуючі аварії, безпечність або надійність літаків, можуть створити паніку серед пасажирів та сповільнити навколишній процес працівників авіаційної індустрії.

Під час війни фейкові новини можуть бути використані як засіб психологічної війни. За допомогою неправдивих повідомлень, ворог може створити враження успіхів у свої діях або негативного впливу на ворожу мораль. Це може призвести до збільшення паніки та зниження бойового духу військових чи населення в цілому.

Таким чином, необхідно розробити стратегію протидії використанню фейкових новин. Одним з головних кроків є підвищення освідченості громадськості стосовно розповсюдження фейкових новин та їх впливу на галузь авіації.

Також важливим є висвітлення авіаційно-космічної теми в документальних фільмах, оскільки може мати значний вплив на свідомість громадськості, адже показують реальні ситуації, зосереджуються на ключових подіях, досліджують причини та наслідки цих подій.

ВИСНОВКИ

У контексті російсько-української війни, фейкові новини стали важливим інструментом для здійснення інформаційної війни, адже було виявлено передачу великої кількості фейкових новин з боку російських пропагандистських ЗМІ, соціальних медіа та керованих російською державною агентів.

Фейкові новини використовувалися для створення хибних намірів, зміни атмосфери в країні, провокування громадськості та етнічних конфліктів, спровокувати паніку та хаос серед української армії та населення, а також дискредитації української влади та залучення західного світу до підтримки російських інтересів. Наприклад, поширення фейкових новин про збиття великої кількості українських військових літаків з боку Російської Федерації, про поразку в повітряному просторі українських військових та знищення авіації України.

Зазвичай ці фейкові новини створені штучно за допомогою російських пропагандистських медіа або неправдиво поширені через соціальні мережі та інтернетовані ресурси. Особливо ефективним методом може бути створення фотомонтажів та відеофейків, які створюють ілюзію жахливих подій у сфері авіації.

Метою таких фейкових новин є залучення уваги світового співтовариства до конфлікту, створення хвилювання та негативного враження щодо української армії та держави в цілому. Це може послабити підтримку України з боку міжнародної спільноти та сприятиме російській пропаганді.

Використання фейкових новин у інформаційній війні зазвичай має на меті поширення неправдивої інформації та вплив на громадську думку.

У роботі досліджувалися особливості визначень фейкових новин та інформаційної війни в галузі соціальних комунікацій, специфіка фейкових

новин в сучасному інформаційному просторі, канали її розповсюдження, формат та контент. Також проаналізовано основні наративи фейкових новин про українську авіацію, які використовуються в ході інформаційної війни. Для виявлення фейкових новин запропоновано використовувати маркери, які дозволяють відрізнити факти від маніпуляцій та фейкових новин.

В роботі також детально досліджувалося використання фейкових новин в інформаційній війні на прикладі висвітлення авіаційної тематики. Було виявлено, що фейкові новини про авіацію використовуються з метою зміни громадської думки та управління інформаційним простором, що може мати серйозні наслідки для безпеки держави.

На основі проведеного дослідження було встановлено, що фейкові новини про авіацію відбуваються через різноманітні канали розповсюдження, такі як соціальні мережі, медіа, месенджери та електронну пошту. Контент фейкових новин може бути різним – від маніпулювання фактами та статистикою до емоційного впливу на громадськість. Основні наративи фейкових новин про авіацію включають зображення винищувачів, які насправді належать до інших країн, вигадані події, які ніколи не відбувалися, та розповсюдження фейкових новин про катастрофи, щоб створити враження про неефективність авіації.

В роботі також детально досліджувалося провідні онлайн медіа України, як виявлення та протидія фейковим новинам, розглянуто особливості поширення матеріалів з авіаційної тематики та надано рекомендації для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі. Було переглянуто документальні фільми на тему авіації як протидія фейкам, адже там є задокументовані реальні факти того, що відбувалося за час повномасштабного вторгнення. 24 лютого 2022 року ворожі ракети впали на військові об'єкти і російські пропагандисти над вечір стверджували про повне знищення української бойової авіації. Все це маніпуляції та фейки, адже українські пілоти, із перших годин і донині, нищать ворога у повітряному бою, беруть участь у звільненні наших територій. Саме тому документальні фільми

важливі та актуальні в період війни, адже розповідають про долі українських пілотів літаків та гелікоптерів, розкривають деталі невідомих повітряних операцій, про любов до неба, про роботу Повітряних сил України та їх професію, в фільмах дійсні пілоти розповідають про події війни, бойові вильоти та що вони бачать зі своєї кабіни.

Особливості використання фейкових новин в авіаційно-космічній галузі включають: створення псевдоекспертів (часто фейкові новини в авіаційній галузі можуть містити цитати та висловлювання вигаданих експертів, які роблять неправдиві твердження про авіаційну безпеку, технологічні досягнення. Це може створювати плутанину серед громадськості та професіоналів галузі); маніпуляція статистикою (фейкові новини можуть містити неправдиву інформацію про авіарейси, авіакатастрофи або інші події авіаційної галузі, можуть додаватися неправдиві цифри щодо кількості авіакатастроф та кількості збитих військових літаків); використання фото-та відеомонтажу: (фейкові новини в авіаційно-космічній галузі часто супроводжуються фотографіями або відеозаписами, що можуть бути підробленими або переведеними з контексту. Це може створювати візуальний образ авіаційної індустрії, який не відповідає дійсності); виклик паніки та невпевненості: (фейкові новини про авіацію можуть мати на меті спровокувати паніку серед пасажирів цивільних літаків та військових пілотів).

Для виявлення фейкових новин в авіаційно-космічній галузі потрібно:

- Розвивати критичне мислення і навички критичного аналізу. Навчайтеся розрізняти достовірну інформацію від фейкових новин. Завжди перевіряйте джерело інформації та шукайте додаткові докази перед тим, як повірити новинам.

- Використовуйте надійні джерела інформації. Відстежуйте новини на офіційних сайтах авіаційних компаній, аеропортів, організацій та владних органів, які відповідають за авіацію.

- Перевіряйте інформацію від інших джерел. Якщо новина з'явилася лише на одному джерелі, а інші не підтверджують достовірність, це може бути сигналом про можливу фейкову новину.

- Перевіряйте факти і деталі новин. Потренуйтеся шукати інформацію про подію, зокрема про дати, місце, причини та наслідки. Перевірте чи відповідають ці дані давнішим повідомленням.

- Обережно ставтеся до новин, які запропонують шокуючу або сенсаційну інформацію без достатньої підтримки доказами. Поділилася новина якимось помітним авіаційним експертом чи організацією? Перевірте його або її відомість та досвід у галузі.

- Виокремлюйте статистику та якість інформації. Фейкові новини можуть містити помилки, використовувати маніпулятивні фрази, бути плагіатом або мати проблеми із структурою та форматом.

- Перевіряйте актуальність інформації. Події швидко змінюються, тому переконайтеся, що новина є актуальною та не застарілою.

У результаті проведеного дослідження, можна зробити висновок, що фейкові новини в інформаційній війні є серйозним викликом для суспільства та потребує комплексного підходу для її виявлення та запобігання. Необхідно активно вивчати та використовувати різноманітні методи та інструменти для виявлення фейкових новин, такі як аналіз контексту, перевірка джерел, використання маркерів та інших характерних ознак. Також, важливо залучати громадськість до боротьби з фейковими новинами та сприяти розвитку медіаграмотності серед населення. Тільки в такий спосіб можна домогтися певного прогресу в боротьбі з фейковими новинами в інформаційній війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Т. А. Фейки як інструмент впливу в сучасному суспільстві. *Тези конференції «Громадське суспільство vs громадянська освіта: Україна та світ», що відбулася 20 лютого 2021 року в рамках проекту «Рябівські читання» та Днів науки НаУКМА-2021*. Київ: «Києво-Могилянська академія». С. 4–6.
2. Вілях С.А. Особливості використання дезінформації в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі. *Актуальні проблеми соціальних комунікацій: Матеріали ІХ всеукраїнської студентської наукової конференції*. Київ: НАУ, Факультет міжнародних відносин, кафедра журналістики, 2023. С.204–206.
3. Вілях С.А. Фейкові новини в інформаційній війні на прикладі авіаційно-космічної галузі України. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ століття: Матеріали ХVІ Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023. С.241–246.
4. Войтович В.О., Кравець Р.К. Сучасна інформаційна війна: Росія проти України. *Науковий журнал*. №1 (3). Київ: Наукова думка, 2014. С.69–78.
5. Войтович Н. Створення фейкових новин: новий шлях інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. Випуск 39. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 42–47.
6. Главацька Ю.Л. Класифікація «фейкових» новин у сучасному медіапросторі: синергетичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Міжкультурна комунікація*. Херсон: ХДУ, 2019. 280 с.

7. Главацька Ю. Л. “Fake” news functions: historical background of their development. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика. Вип. 34. Том 2.* Херсон: ХДУ, 2018. С. 150–152.
8. Гороховський О. М. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи: практичний посібник. Дніпро: ЛІРА, 2017. 133 с.
9. Грисюк В.П., Єфімова В.П. Помилки у процесі фактчекінгу, які знижують його валідність (на основі аналізу робіт студентів-журналістів). *Міжнародна науково-практична конференція. Соціальні комунікації: теорія і практика сучасної науки.* Київ: КНУ, 2022. С.30–33.
10. Грищенко О. В. Фейкова мовна особистість із погляду дискурсивної лінгвістики. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка.* Дрогобич: ДДПУ, 2016. №6. С. 39–41.
11. Денисюк Ж. Візуальність цифрового середовища у трансформуванні соціокультурних практик суспільства. *Міжнародна науково-практична конференція. Соціальні комунікації: теорія і практика сучасної науки.* Київ: КНУ, 2022. С.22–24.
12. Довгалюк Є.А. Фейкові новини як засіб медіа комунікації. *Матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції Міжнародна комунікація в науковому і освітньому просторі.* Херсонський державний університет. Херсон ХДУ, 2020. С.249–259.
13. Доскіч Л. С. Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2022. № 4, С.72–77.
14. Зеленко І. П. Особливості онлайн-медіа. *Наукові записки. Серія: Право. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, №14.* Кропивницький: ЦДУ, 2023. С. 104–107.
15. Квіт С. Масові комунікації. Київ: Києво-Могилянська академія, 2018. 351 с.

16. Кіца М. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. *Наукові записки Української академії друкарства. Серія «Соціальні комунікації»*. № 1(52). Київ, УАД, 2016. С. 281–286.
17. Мельникова-Курганова О.С., Васильченко В.М., Лашкіна М.Г. Висвітлення теми безпілотників в онлайн медіа під час війни в контексті авіації. *Держава та регіони: Серія: Соціальні комунікації*. №3 (55). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2023. С.64–71.
18. Мельникова-Курганова О.С., Васильченко В.М., Лашкіна М.Г. Особливості контенту з авіаційної тематики в українській онлайн журналістиці. *Вчені Записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 34 (73) № 4, 2023. URL: <https://philol.vernadskyjournals.in.ua/archive/> С. 296–301.
19. Мельникова-Курганова О. Дезінформація в соціальних медіа: соціокомунікативний аспект. Розвиток наукових міжгалузевих досліджень. Вінниця: 2021. С. 43–46.
20. Мельникова-Курганова О. Засоби інформаційного впливу під час війни: типи, трансформація, тенденції. *Матеріали X конгресу “Авіація в XXI столітті” – “Безпека в авіації та космічній технології”*. Київ: Національний авіаційний університет, 2022. С.6.2.154-6.2.157.
21. Мельникова-Курганова О. Пропагандистські наративи в політичних комунікаціях. *Матеріали Міжнародної конференції «Авіа-2023»*. Київ: НАУ, 2023. С.28.66 – 28.69.
22. Мельникова-Курганова О.С. Пропагандистські наративи в російсько-українській війні. Соціальні комунікації в умовах глобалізаційних процесів: стан, тенденції, перспективи. Тернопіль: ТНПУ, 2023. С. 136 –138.
23. Мельникова-Курганова О.С. Способи протидії пропагандистським наративам в сучасній інформаційній війні. Інформація,

комунікація, суспільство: *Матеріали 11-ї Міжнародної наукової конференції, 19 травня 2023*. Львів: "Львівська політехніка". С. 229–230.

24. Мельникова-Курганова О.С. Сучасні інформаційні війни: соціокомунікаційний аспект. *Актуальні проблеми масмедіа: Колективна монографія*. Київ: Національний авіаційний університет, 2023. С.93–114.

25. Мельникова-Курганова О. Сучасні прийоми деструктивної пропаганди в інформаційній війні. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття*. Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2023. С. 275–279.

26. Мороз О. Нація Овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ: Альтернатива, 2020. 304 с.

27. Мудра А.О., Юксель Г.З. Поняття фейку і його роль у гібридній інформаційній війні. *Міжнародна науково-практична конференція. Соціальні комунікації: теорія і практика сучасної науки*. Київ: Академія, 2022. С.49–51.

28. Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. Львів: Академія, 2016. Вип. 15. С. 184–188.

29. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2015. 498 с.

30. Почепцов Г. Фейк. Технології спотворення реальності. *Електронна публікація. Друге видання*. Київ: Києво-Могилянська академія, 2020. 283 с.

31. Пригорницька А.О. Фейкова інформація в соціальних медіа: виявлення, оцінка, протидія. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, Київ: 2017*. Вип. 48. С.439–452.

32. Пятіна Д. Д., Мелекесцев К. І. Фейкові новини, як засіб інформаційної війни. *Вісник студентського наукового товариства, Випуск 12, Том 2*. Вінниця: Донецький національний університет ім. В. Стуса, 2022. С.113–116.

33. Саприкін О. Інформаційна експансія, інформаційна війна та інформаційна атака у засобах масової інформації на прикладі Євро-2012. *Вісник Книжкової палати*. Київ: Книжкова палата, 2013. № 1. С. 40–43.
34. Саприкін О. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, Київ: Книжкова палата, 2016. С.87–94.
35. Сенченко М. Невидимі інформаційні війни нового покоління : теорія мережоцентричної війни на практиці. *Вісник Книжкової палати*. Київ: Книжкова палата, 2011. № 11. С. 36.
36. Сенченко О. Інформаційні війни як фактор трансформації соціальних систем. *Вісник Книжкової палати*. Київ: 2015. № 9. С. 40–46.
37. Сенченко С. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник книжкової палати*. Київ: 2014. №6. С.3–9.
38. Соловйова Ю. Є. Грущенко А. В. Українська практика фактчекінгу: проекти та інструментарій. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Регіональні ЗМІ: історія, сучасний стан та перспективи розвитку*. Полтава: Луганський національний університет ім.Тараса Шевченка, 2023. С.150
39. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ: Bookchef, 2018. 416 с.
40. Хорошко В. О., Хохлачова Ю. Є. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. Частина 1. Інформаційна безпека. Київ: Національний авіаційний університет, 2016. № 22 (3). С. 283–288.
41. Черниш Р. Ф. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни. *Часопис Київського університету права*. Київ: КУП, 2019. № 2. С. 109–114.
42. Юдін О. Богуш В. Інформаційна безпека держави. Х.: Консул, 2005. С.456

43. Alber J, Iversen S., Nielsen H.S., Richardson B. Unnatural Narratives, Unnatural Narratology: Beyond Mimetic Models «Narrative», 2010. Vol. 18. № 2 (18). P. 46–89.
44. DiSenso Maj David J. IW Cyberlaw The Legal Issues of Information Warfare Airpower Journal. Summer 1999. P. 85–102.
45. Der Derian J. Virtuous War. International Affairs. 2000. № 4 (76). P. 771–788.
46. Fludernik M. Towards a «Natural» Narratology. London; New York, 1996.
47. Gottfried, J., Shearer, E. (2016) News Use Across Social Media Platforms, Pew Research Center, 26 May 2016; pewrsr.ch/27TOfhz.
48. Kshetri, N., & Voas, J. (2017). The Economics of “Fake News.” IT Professional, 19(6), 72. doi:10.1109/mitp.2017.4241459.
49. Miller M. Fake news: separating truth from fiction. Washington: Twenty-First Century Books, 2018. P. 437.
50. McLuhan, Marshall, Quentin Fiore, and Jerome Agel. The Medium is the Massage: An Inventory of Effects. New York: Bantam Books, 1967. P.160.
51. Richardson B. Unnatural Voices: Extreme Narration in Modern and Contemporary Fiction. Columbus, 2006.
52. Rychlak R. Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism. WND Books, Washington, DC, 2013.

Електронні ресурси

53. Армійська авіація України. URL: <https://is.gd/08bv1J> (дата звернення: 10.11.2023).
54. Білорусь звинуватила українських військових у "порушенні кордону". URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/12/4/7316273/> (дата звернення: 20.10.2023).

55. «Ви навіть не уявляєте яким був його внесок»: історія загиблого пілота «Джуса». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/juice-story/32568523> (дата звернення: 19.11.2023).

56. Військовий аналітик спростував фейк про винищувач F-16. URL: <https://tsn.ua/ato/viyskoviy-analitik-sprostuvav-feyk-pro-vinishchuvach-f-16-2255422> (дата звернення: 23.10.2023).

57. Ворог дезінформує про збитий український безпілотник в Криму. URL: <https://cpd.gov.ua/warnin/vorog-dezinformuye-pro-zbytyj-ukrayinskyj-bezpilotnyk-v-krymu/> (дата звернення: 19.11.2023).

58. В РФ вигдали фейк про збиття літаків ЗСУ над Одесою: "Нісенітницю" - справді росіян не було. URL: <https://www.unian.ua/war/v-rf-vigadali-feyk-pro-zbittya-litakiv-zsu-nad-odesoyunisenitnicyu-sprostovali-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11854110> (дата звернення: 08.11.2023).

59. Газетна качка. URL: <https://is.gd/KNvx29> (дата звернення: 01.11.2023).

60. Галата А. Головний «Привид Києва». Як виникла міська легенда. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/kyev/2022-10-03/5718275-golovniy-privid-kyeva-zagynuv-yak-vinikla-miska-legenda> (дата звернення: 20.11.2023).

61. Галата А. Збивав дрони і відвів підбитий літак від будинків. Чим Відомий український Герой Ворошилов. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2022-12-08/5725382-zbivav-droni-y-vidviv-pidbitiy-litak-vid-budinkiv-chim-vidomiy-noviy-geroy-ukraini-voroshilov> (дата звернення: 20.11.2023).

62. Дуцик Д., Орлова Д., Будівська Г. Аналітичний звіт. Трансформація сфери медіаграмотності в умовах повномаштабної війни в Україні. Київ, 2022. 23 с. URL: https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/transformation-medialiteracy_ua-1.pdf (дата звернення: 29.10.2023).

63. Заява ворога про знищення чотирьох українських літаків неправдива. URL:https://lb.ua/society/2022/07/13/523040_zayava_voroga_pro_znishchennya_chotiroh.html (дата звернення: 09.10.2023).

64. IPSO про те, що Росія планує влаштувати 24 лютого «Перл-Харбор» повітряний наступ. URL: <https://withoutlie.info/factcheck/ipso-pro-te-shcho-rosiia-planuie-vlashtuvaty-24-liutoho-perl-kharborpovitrianyu-nastup/>(дата звернення: 07.11.2023).

65. Курбан О.В. Фейки у сучасних медіа: ідентифікація та нейтралізація. URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/150954> (дата звернення: 17.11.2023).

66. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? URL: <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libikishhotake-informacijna-vijn> (дата звернення: 10.10.2023).

67. Михайдів В. Фейк. Російські війська збили український вертоліт Мі-8. URL: <https://disinfo.detector.media/post/rosiiski-viiska-zbyly-ukrainskyi-vertolit-mi-8> (дата звернення: 15.10.2023).

68. Новик П. Російські військові вигадали фейк про знищення техніки у Старокостянтиніві. URL:https://ye.ua/syspilstvo/66079_Rosiyski_viyskovi_vigadali_fejk_pro_znischennya_tehniki_u_Starokostyantynovi.html (дата звернення: 23.10.2023).

69. Поплавський В.О. Автоматизоване виявлення фейкових новин за допомогою перехресної перевірки джерел з використанням машинного навчання. URL:https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/61749/1/Poplavskyi_bakalavr.pdf(дата звернення: 20.10.2023).

70. Патрикаракос Д. Війна у 140 знаках. Як соціальні медіа змінюють військовий конфлікт XXI століття. 2019 р. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Patrykarakos_Deivyd/Viina_u_140_znakakh_Yak_sotzialni_media_zminiuiut_konflikty_u_XXI_stolitti.pdf (дата звернення: 15.10.2023).

71. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 12.11.2023).

72. Пропагандисти поширюють фейк про проведення авіашоу у Харкові. URL: <https://cpd.gov.ua/warnin/propagandysty-poshyruyuyut-fejk-pro-provedennya-aviashou-v-harkovi> (дата звернення: 19.11.2023).

73. Проскуряков С. Вашингтон спростував дані про арешт глав космічної галузі України у США. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1725914-vashington-sprostuvav-dani-pro-aresht-glav-kosmichnoyi-galuzi-ukrayini-u-ssha> (дата звернення: 16.11.2023).

74. Російська пропаганда поширила брехню про перехід льотчика ЗСУ на бік окупантів. URL: <https://www.ukr.net/news/details/russianaggression/101052986>. (дата звернення: 19.11.2023).

75. Російські ЗМІ повідомили про, що Україна каже остаточне «прощай» космосу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/29173306>. (дата звернення: 16.11.2023).

76. Росія поширює фейк про «вбивство» мирних жителів при спробах ЗСУ збити дрони-камікадзе. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3604108-rosia-posirue-fejk-pro-vbivstvo-mirnih-ziteliv-pri-sprobah-zsu-zbiti-droni>.(дата звернення: 19.11.2023).

77. Стожко А. Фейк! Російські БПЛА «Ланцет» – незнищені. URL: [https://upmp.news/ua-in-ukraine/fejk-rosijski-bpla-lantset neznyshhenni/](https://upmp.news/ua-in-ukraine/fejk-rosijski-bpla-lantset-neznyshhenni/)(дата звернення: 20.10.2023).

78. У ДП «Антонов» спростували поширену інформацію. Зруйнований літак , не може бути утилізований, оскільки є доказом російських злочинів. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-ulamki-mriyi-vidvezli-na-utilizatsiyu/>(дата звернення: 19.11.2023).

79. Фейк: В Україні брешуть про кількість збитих російських гелікоптерів Ка-52. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-v-ukrayini-breshut-pro-kilkist-zbitih-rosijskih-gelikopteriv-ka-52> (дата звернення: 11.11.2023).

80. Фейк: В Україні «повністю знищено» весь флот Bayraktar. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-v-ukrayini-povnistyu-znishheno-ves-flot-bayraktar> (дата звернення: 19.11.2023).

81. Фейк: за жовтень 2023 року росія знищила 37 літаків ВПС України, що у 2 рази більше, ніж обіцяна кількість F-16 для Києва. URL: <https://voxukraine.org/fejk-za-zhovten-2023-roku-rosiya-znyshhyla-37-litakiv-vps-ukrayiny-shho-u-2-razy-bilshе-nizh-obitsyana-kilkist-f-16-dlya-kyyeva> (дата звернення: 19.11.2023).

82. Фейк і маніпуляція: росіяни збили вдвічі більше літаків і вертольотів, ніж було в Україні на початку війни. URL: <https://without-lie.info/propaganda-stop/feyk-i-manipulyatsiya-rosiiany-zbylyvdvichi-bilshе-litakiv-i-helikopteriv-nizh-bulo-v-ukrainy-na-pochatku-viyny/>(дата звернення: 20.11.2023).

83. Фейк: Обкладинка журналу Chronicles про перевагу росії над Україною в авіації. URL: <https://voxukraine.org/fejk-obkladynka-zhurnalu-chronicles-pro-perevagu-rosiyi-nad-ukrayinoyu-v-aviatsiyi> (дата звернення: 19.11.2023).

84. Фейк: Перші кадри «збитого» українського вертольота. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-pershi-kadri-zbitogo-ukrayinskogo-vertolota> (дата звернення: 11.11.2023).

85. Фейк та діпфейк. Нова реальність чи загроза національній безпеці? URL: <https://www.armyfm.com.ua/fejk-ta-dipfejk.-nova-realnist-chizagroza-nacionalnij-bezpesi> (дата звернення: 23.09.2023).

86. Фейк: Україна втратила 234 літаки і 137 вертольотів від початку спецоперації - Міноборони РФ. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-ukrayina-vtratila-234-litaki-i-137-vertolotiv-vidpochatku-spetsoperatsiyi-minoboroni-rf> (дата звернення: 10.11.2023).

87. Фейковий американський прокремлівський «експерт»: українська авіація зазнала повної поразки. URL: <https://theins.ru/antifake/266281> (дата звернення: 19.11.2023).
88. Чернова Г.В. Фейкові новини у формуванні масової свідомості: вітчизняний і міжнародний досвід. НАУ:2020 URL: Диплом_Чернова.pdf (nau.edu.ua) (дата звернення: 19.11.2023).
89. Центр досліджень демократії та міжнародної політики. (н.д.). Епідемія дезінформації. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/> (дата звернення: 15.11.2023).
90. Центр протидії дезінформації (CPD). (Н. р.). Офіційний веб-сайт. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 08.11.2023).
91. Яценко Л.Р. Автоматизоване виявлення фейкових новин за допомогою перехресної перевірки джерел з використанням машинного навчання. Дипломна робота URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/61749/1/Poplavskyi_bakalavr.pdf (дата звернення: 20.11.0203).
92. Analysis of Russia's information campaign against Ukraine. URL: Mode of access:www.stratcomcoe.org/download/file/fid/375 (дата звернення: 17.11.2023).
93. Gaber I. Fake news: sound bites on a burning topic. University of Sussex, 2018. URL: <https://en.unesco.org/courier/july-september-2017/fake-news-sound-bites-burning-topic> (дата звернення: 01.11.2023).
94. Kendall B. Hybrid warfare: The new conflict between East and West. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-29903395> (дата звернення: 09.10.2022).
95. Internet-trolling as a hybrid-warfare tool. URL: Mode of access: www.stratcomcoe.org/internet-trolling-hybrid-warfare-tool-case-latvia (дата звернення: 11.11.2023).

96. Newman N. Journalism, Media and Technology Trends and Predictions. Reuters Institute. 2019. URL: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/201901/Newman_Predictions_2019_FINAL_2.pdf (дата звернення: 16.11.2023).

97. Szafranski R. Theory of Information Warfare: Preparing For 2020. Official Site of «Airpower Journal». URL: http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95_files/szfran.htm (дата звернення: 11.10.2023).

98. Soviet Active Measures by Other Means (Estonian Journal of Military Studies), 2016. P. 140–169. URL: www.ksk.edu.ee/publikatsioonid (дата звернення: 20.11.2023).

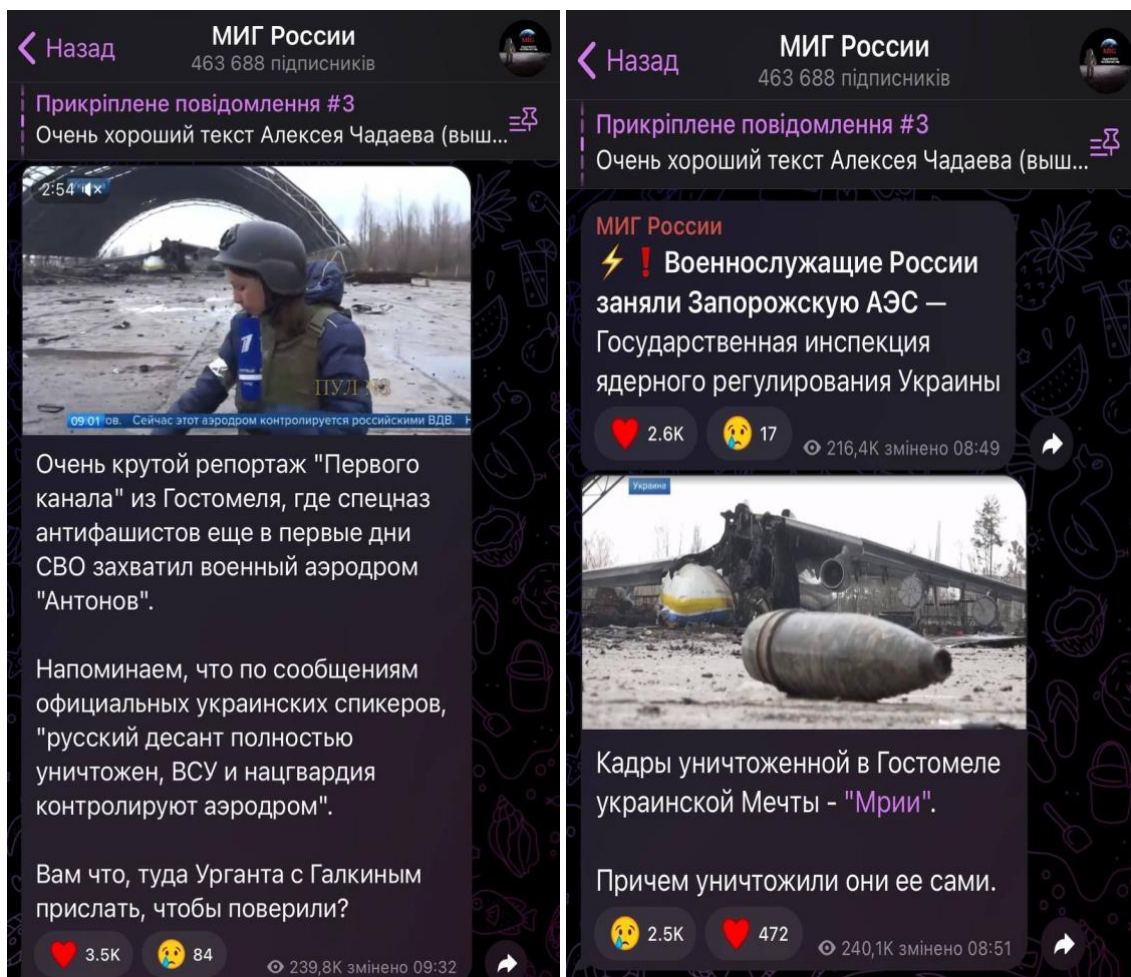
99. The manipulative techniques of the Russia's information campaigns against Ukraine. URL: www.stratcomcoe.org/manipulative-techniques-russian-information-campaign-against-ukraine (дата звернення: 20.10.2023).

100. Who started the expression «fake news»? URL: <https://english.stackexchange.com/questions/378178/who-started-the-expression-fake-news> (дата звернення: 15.10.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

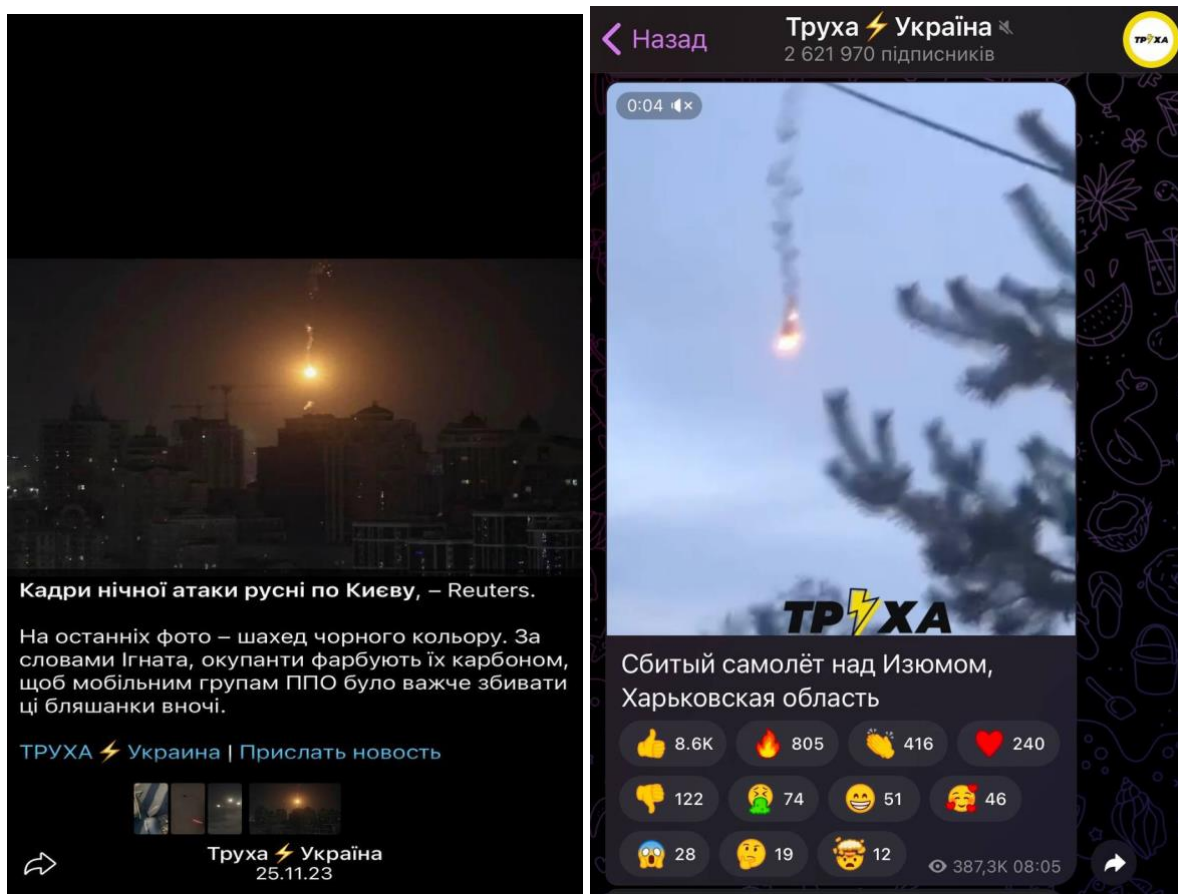
«Повітряні сили України підірвали АН-225 «Мрія» - найбільший літак в світі»



Скриншоти з телеграм-каналу «МИГ России»

Додаток Б

«Труха Україна поширює фото та відеоматеріали про збиття БпЛа»



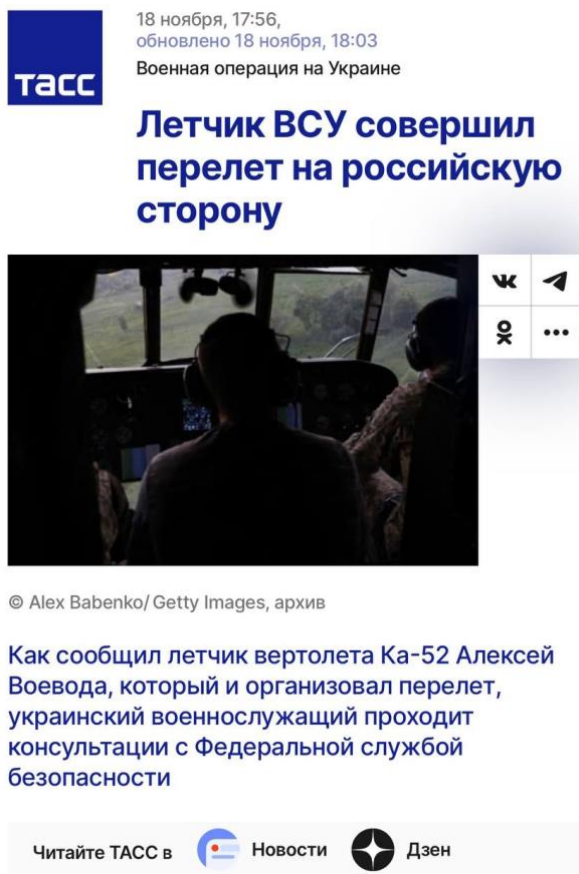
Скриншоти з телеграм- каналу «Труха Україна»

Додаток В

«Фейк: Перехід льотчика ЗСУ на бік РФ»



18 ноября, 17:56,
обновлено 18 ноября, 18:03
Военная операция на Украине

Летчик ВСУ совершил перелет на российскую сторону



© Alex Babenko/ Getty Images, архив

Как сообщил летчик вертолета Ка-52 Алексей Воевода, который и организовал перелет, украинский военнослужащий проходит консультации с Федеральной службой безопасности

Читайте ТАСС в  Новости  Дзен


Читайте ТАСС в  Новости  Дзен

МОСКВА, 18 ноября. /ТАСС/. Действующий летчик Вооруженных сил Украины (ВСУ) осуществил перелет на российскую сторону. Об этом сообщил ТАСС летчик вертолета Ка-52 Алексей Воевода, который и организовал перелет.

Читайте также

Военная операция на Украине. Хроника событий 18 ноября 2023 года



"Летчик ВСУ находится в России, проходит консультации с Федеральной службой безопасности", - сказал собеседник агентства. Он пояснил, что в данный момент не может раскрывать подробностей операции. 

Теги: Украина Россия Военная операция на Украине

Скриншоти з російського сайту «ТАСС»